

BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ SUBJEKTİF VE OBJEKTİF ETKİSİNİN İDARİ YARGI YÖNÜNDE İNCELENMESİ*

Assessment of the Inter Partes and Erga Omnes Effects of Individual Application Judgments in Terms of the Administrative Jurisdiction

Yılmaz AKÇİL**

ÖZ

Bireysel başvuru, kamu gücü tarafından anayasal bir hakkı ihlal edilen kişilerin bu ihlalin ortadan kaldırılmasını talep edecekleri özel, istisnai ve ikincil bir hak arama yoludur. Bireysel başvurunun kapsamını, Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tarafından ortak koruma alanında yer alan temel hak ve özgürlükler oluşturmaktadır. Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru ilk olarak kabul edilebilirlik yönünden incelenir. Kabul edilebilir bulunan başvuruların esas incelemesine geçilir. Esas incelemesi sonunda başvurucunun hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru incelemesi üzerine verdiği ihlal kararının ve gerekçesinin başvuru ve ihlale sebebiyet veren kamu makamı yönünden bağlayıcı olmasına subjektif (*inter partes*) etki denir. Bireysel başvuru kararlarının genel bağlayıcı niteliğe sahip olmasına, diğer bir ifadeyle sadece başvuran açısından değil, benzer durumda olanlar açısından da uygulanmasına ise objektif etki (*erga omnes*) denir. Bireysel başvuru neticesinde verilen ihlal kararının ve gerekçesinin subjektif etkisi yönünden idari yargı uygulamasında herhangi bir duraksama bulunmamaktadır. Buna karşın Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurulara ilişkin hak ihlali kararının objektif bir etkisinin olup olmadığı ise öğretilerde tartışma konusudur ve yargı uygulamalarında yeknesaklık yoktur. Çalışma kapsamında da Anayasa Mahkemesi tarafından bir başvuru hakkında verilen ihlal

* Bu çalışma, 23 Eylül 2021 tarihinde Anayasa Mahkemesinin Temel Haklar Alanındaki Kararlarının Etkili Şekilde Uygulanmasının Desteklenmesi Projesi Açılış Konferansı'nda sunulan bildirinin makale olarak geliştirilmiş şeklidir.

** Danıştay Onuncu Daire Başkanı, yilmazakcil@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0856-3089.

kararının benzer olaylara uygulanmasının ne yönde olacağı sorusuna hem teorik hem de uygulama yönünden cevap aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bireysel başvuru, idari yargı uygulaması, kesinlik, bağlayıcılık, subjektif etki, objektif etki.

ABSTRACT

Individual application is a special, exceptional and subsidiary legal remedy whereby individuals may seek redress for an alleged violation of fundamental rights by a public authority. The scope of individual application covers fundamental rights and freedoms which are guaranteed both by the Turkish Constitution and the European Convention of Human Rights. An application lodged with the Constitutional Court is first subject to an examination on its admissibility. When the application is found admissible, it is then assessed on the merits. Upon the assessment of the merits of the case, the Constitutional Court decides as to whether there has been an infringement of the said rights. The binding effect of the Constitutional Court's judgment finding a violation and the grounds relied on therein in respect of the applicant and the public authority giving rise to the said violation is called as subjective effect (*inter partes*). However, when the individual application decisions are binding upon everyone; in other words, the decision can be used as a precedent in subsequent cases with similar features, it is called as objective effect (*erga omnes*). Although there is no hesitancy in acceptance of the subjective effect of the violation judgement and grounds thereof in the administrative judicial practice, the objective effect of these judgements has been a doctrinal controversy and there is no uniform judicial practice. This paper aims to address, from both theoretical and practical point of views, the question as to how the violation judgements of the Constitutional Court will be applied in subsequent cases of similar nature.

Keywords: Individual application, the practice of administrative judiciary, certainty, binding effect, subjective and objective effect.

GİRİŞ

1982 Anayasası'nın "Cumhuriyetin nitelikleri" kenar başlıklı ikinci maddesinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına saygılı bir hukuk devleti olduğu belirtilmiştir. Hukuk devleti insan hak ve hürriyetlerine saygı gösteren, kişilerin huzur, refah ve mutluluk içinde yaşamalarını güvence altına alan, kişi ile toplum arasında denge kuran devlettir. Temel hak ve özgürlüklerin Anayasa'da düzenlenmesi bu yönüyle hukuk devleti ilkesinin en önemli yansımalarından bir tanesidir. Ayrıca temel hak ve özgürlüklere karşı gerçekleştirilecek ihlallerin yargısal denetimi, belirtilen yansımaların güvencesidir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) göre Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) tanıdığı hak ve özgürlükleri güvence altına alma yükümlülüğü öncelikle ulusal makamlara düşmektedir¹. AİHM, iç hukuk yollarının tüketilmiş olup olmadığını araştırırken ilgili ülkede bireysel başvuru kurumunun bulunup bulunmadığını da dikkate almakta ve bunu hak ihlallerinin ortadan kaldırılmasında etkili bir hukuk yolu olarak saymaktadır. Ülkemizde kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin korunmasında etkili iç hukuk yollarından biri de Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yoludur.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu, 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile pozitif hukukta yerini almış² ve Anayasa Mahkemesi de 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren bireysel başvuruları kabul ederek incelemeye başlamıştır. AİHM, *Uzun/Türkiye* kararı ile Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunu Türkiye aleyhine yapılacak başvurularda tüketilmesi gereken bir iç hukuk yolu olarak kabul etmiştir³.

12 Eylül 2010 tarihinde yapılan halk oylamasıyla kabul edilen 5982 sayılı Kanun'un Anayasa'nın 148. maddesine ilişkin değişiklik gerekçesinde bireysel başvuru yolunun amacı şu ifadelerle belirtilmiştir: "Türkiye'de bireysel başvuru yolunun kabul edilmesi, bir yandan bireylerin sahip oldukları temel hak ve özgürlüklerin daha iyi korunmasını sağlayacak, öte yandan da kamu organlarını, Anayasaya ve kanunlara daha uygun davranma

¹ *Demopoulos ve Diğerleri/Türkiye*, B. No: 46113/99, 31/12/2010; *Vučković ve Diğerleri/Sırbistan*, B. No: 17443/11, 25/3/2014, § 69.

² 7/5/2010 tarih ve 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, RG: 13/5/2010, S. 27580.

³ *Hasan Uzun/Türkiye*, B. No: 10755/13, 30/4/2013, § 66.

konusunda zorlayacaktır⁴. Bireysel başvuru yolunun *“bireylerin sahip oldukları temel hak ve özgürlüklerin daha iyi korunmasını sağlamak”* amacı bireysel başvurunun subjektif işlevine, *“kamu organlarının Anayasaya uygun davranmasını zorlamak”* amacı ise bireysel başvurunun objektif işlevine işaret etmektedir.

Bireysel başvurunun temel işlevi subjektif yönüdür. Esasen uygulamada da bu konuda herhangi bir duraksama bulunmamaktadır. Öğretide ve uygulamada tartışılan konu ise bireysel başvuru yolunun objektif işlevine ilişkindir. Anayasa Mahkemesi tarafından bir başvuru hakkında verilen ihlal kararının benzer olaylara uygulanmasının ne yönde olacağı sorusu öğretide tartışılmaktadır. Öğretideki tartışmaların yanında uygulamada da kendine özgü kurallar çerçevesinde gelişmeler yaşanmaktadır. Bu çalışmada bireysel başvuru kararlarının etkilerinin idari yargı yönünden hem teorik hem de uygulama açısından değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

I. GENEL OLARAK BİREYSEL BAŞVURU

Anayasa'nın 148. maddesinin 3. fıkrasında *“Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.”* kuralı yer almaktadır. Anılan maddenin dördüncü ve beşinci fıkralarında bu yeni usulün adı *“bireysel başvuru”* olarak ifade edilmiştir. Aynı şekilde 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün konuyla ilgili maddelerinde *“bireysel başvuru”* terimi kullanılmıştır. Ancak yeni usul için Türk hukuk öğretisinde yaygın olarak *“anayasa şikâyeti”* kavramı tercih edilmektedir⁵. Bireysel başvuru kurumunun menşei Almanya'daki *“die verfassungsbeschwerde”* kavramının Türkçe tercümesi *“anayasa şikâyeti”*

⁴ 7/5/2010 tarih ve 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Esas Komisyon Raporu, S. Sayısı 497, <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss497.pdf> (Erişim Tarihi: 5/12/2021).

⁵ Tanör, B., Yüzbaşıoğlu, N. (2018). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, 17. Bası, İstanbul: Beta Yay., s. 557; Aliefendioğlu, Y. (1997). *Anayasa Yargısı*, Ankara: Yetkin Yayınları, s. 50; Sabuncu, Y. (1982). “Federal Almanya'da Anayasa Şikâyeti”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 37, S. 3-4., ss. 139-152; Armağan, S. (1971). “Federal Almanya'da Anayasa Şikâyeti”, *Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 7, ss. 53-75; Şirin, T. (2013). *Türkiye'de Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru), İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme*, İstanbul: On İki Levha Yay., ss. 5-11.

olmakla beraber⁶ kurumun pozitif hukukta yer aldığı şekline sadık kalınarak çalışma kapsamında bireysel başvuru kavramı kullanılmıştır.

Bireysel başvuru, kamu gücü tarafından anayasal bir hakkı ihlal edilen kişilerin bu ihlalin tespitini ve giderilmesini talep edecekleri özel, istisnai ve ikincil bir hak arama yoludur⁷. Anayasa'da bireysel başvuruya ilişkin usul ve esasların düzenlenmesi Anayasa'nın 148. ve geçici 25. maddesiyle kanun koyucuya bırakılmış olup, bu konu 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un (Kanun) 45-51. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Anılan Kanun'daki düzenlemelerde, herkesin Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, AİHS ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabileceği belirtilmiştir. Bu durumda bireysel başvurunun kapsamını, Anayasa ve AİHS tarafından ortak koruma alanında yer alan temel hak ve özgürlükler oluşturmaktadır. Öte yandan bireysel başvuruda bulunabilmenin ön koşulu olarak ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için Kanun'da öngörülmüş etkili idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerektiği belirtilmiştir. Zira idare ve yargı mercileri insan hakları ihlallerinin önlenmesinde daha etkin bir konuma sahip olmaları nedeniyle bu ihlallerin önlenmesi açısından öncelikli görev, tüm idari mercilere ve yargı mercilerine aittir. İç hukuk yollarının tüketilme koşulu, bireysel başvuru yoluna ikincil bir hak arama yolu niteliğini vermektedir.

Kanun'da ayrıca yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemlerin de bireysel başvuru konusu yapılamayacağı belirtilerek bireysel başvuru yoluna konu bakımından sınırlama getirilmiştir. Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemlerin doğrudan bireysel başvuru konusu yapılamaması, tamamen bireysel başvuru hakkının niteliği ile

⁶ Şirin, T. (2013). s. 5.

⁷ Bireysel başvuru öğretide çeşitli şekilde tanımlanmıştır. Tanımların bazıları için bkz. Şirin, T. (2013). s. 11; Göztepe, E. (1998). *Anayasa Şikâyeti*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., s. 2; Birtane, Ş. (2019). *Etkili Bir Başvuru Yolu Olarak Bireysel Başvuru*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, s. 13.

ilgili olduğu gibi bu işlemlerin uygulanmadığı sürece bireylerin herhangi bir hakkının ihlaline yol açabilecek niteliğe sahip bulunmamasından da kaynaklanmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, önüne gelen bir bireysel başvuruyu öncelikle kabul edilebilirlik yönünden inceler. Kabul edilebilirlik incelemesi komisyonlarca yapılır. Komisyon, kararlarını oy birliğiyle alır. Kabul edilebilirlik şartlarını taşımadığına karar verilen başvurular hakkında, kabul edilmezlik kararı verilir. Kabul edilebilirliğine karar verilen başvuruların esas incelemesi bölümler tarafından yapılır. Bölümler kararlarını oy çokluğuyla alır. Bölümde yapılan inceleme sonucunda başvurunun kabul edilebilir olup olmadığına, kabul edilebilir bulunduğu ise başvurucunun hakkının ihlal edilip edilmediğine karar verilebilir.

Kamu gücü işleminde ihlal bulunmadığı kararı, işlemin anayasal hakları ihlal etmediğinin tespiti anlamına geldiğinden kişilerin hakları üzerinde bir değişiklik meydana getirmemektedir. Bunun yanında bir temel hakkın ihlal edildiğinin tespiti hukuk düzeninde yeni bir durum ortaya çıkardığından Anayasa Mahkemesince ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere de hükmedilmesi elzemdir.

Anayasa Mahkemesi *Mehmet Doğan* kararında ihlal sonucuna varıldığında ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağı hususunda genel ilkeler belirlemiştir⁸. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru kapsamında bir temel hakkın ihlal edildiğine karar verildiği takdirde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırıldığından söz edilebilmesi için temel kuralın mümkün olduğunca eski hâle getirmenin yani ihlalden önceki duruma dönülmesinin sağlanması olduğunu belirtmiştir⁹.

İhlalin mahkeme kararından kaynaklandığı veya mahkemenin ihlali gideremediği durumlarda Anayasa Mahkemesince, 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (2) numaralı fıkrası ile İçtüzük'ün 79. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (a) bendi uyarınca ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yeniden yargılama yapılmak üzere kararın

⁸ *Mehmet Doğan* [GK], B. No: 2014/8875, 7/6/2018. Anayasa Mahkemesinin *Mehmet Doğan* kararında belirlediği ilkelerin detaylı biçimde ele alındığı kararları için bkz. *Aliğül Alkaya ve diğerleri* (2), B. No: 2016/12506, 7/11/2019, §§ 49-60; *Kadri Enis Berberoğlu* (3) [GK], B. No: 2020/32949, 21/1/2021, §§ 86-112.

⁹ *Mehmet Doğan*, § 55.

bir örneğinin ilgili mahkemeye gönderilmesine hükmedilir. Anayasa Mahkemesi, anılan düzenlemedeki “yeniden yargılama” kurumunun usul hukukundaki “yargılamanın yenilenmesi” kurumundan farklı olduğunu, ihlali ortadan kaldırmak amacıyla yapılan yeniden yargılamanın bireysel başvuruya özgülenen bir giderim yolu olduğunu belirtmiştir¹⁰. Öte yandan Mahkeme, ihlal kararına bağlı olarak yeniden yargılama kararı verildiğinde usul hukukundaki yargılamanın yenilenmesi kurumundan farklı olarak ilgili mahkemenin yeniden yargılama sebebinin varlığını kabul hususunda herhangi bir takdir yetkisi bulunmadığını belirtmiştir¹¹. Dolayısıyla ihlal kararı kendisine ulaşan mahkemenin yasal yükümlülüğü, ilgilinin talebini beklemeksizin Anayasa Mahkemesinin ihlal kararı nedeniyle yeniden yargılama kararı vererek devam eden ihlalin sonuçlarını gidermek üzere gereken işlemleri yerine getirmektir¹².

Anayasa Mahkemesince yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hâllerde başvuru lehine tazminata hükmedilir. Anayasa Mahkemesi ihlalin tam anlamıyla ortadan kaldırılması için maddi ve/veya manevi tazminata hükmetmektedir. Anayasa Mahkemesinin maddi tazminata hükmedebilmesi için başvuruçunun uğradığını iddia ettiği maddi zarar ile tespit edilen ihlal arasında illiyet bağı bulunmalıdır. Aksi hâlde Anayasa Mahkemesi maddi tazminat talebini reddetmektedir¹³.

II. BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ KESİNLİĞİ VE BAĞLAYICILIĞI

Anayasa'nın 153/1 maddesinde, Anayasa Mahkemesi kararlarının kesin olduğu belirtilmektedir. Muhakeme hukukunda kesin hükmün

¹⁰ Mehmet Doğan, § 58.

¹¹ Mehmet Doğan, § 59.

¹² Danıştay Onüçüncü Dairesi tarafından, yargılamanın yenilenmesinde sınırlı sayıdaki sebebin doğruluğuna karar verme yetkisinin talebi inceleyen mahkemede olması, buna mukabil yeniden yargılamada ise ihlalin nasıl giderileceğinin Anayasa Mahkemesi tarafından belirlenmesi dışında iki müesses arasında temel bir fark olmadığı belirtilmiş ve yeniden yargılama sonucunda verilen kararın olağan kanun yollarına ilişkin usul hükümlerinin kararın verildiği tarihe göre belirleneceği vurgulanmıştır. Sonuç olarak Daire, ilk derece mahkemesinin Anayasa Mahkemesi'nin ihlal kararı doğrultusunda yapmış olduğu yeniden yargılama neticesinde verdiği kararın, kararın verildiği tarih itibarıyla öncelikle istinaf incelemesine konu olması gerektiğini karara bağlamıştır. Danıştay Onüçüncü Dairesinin 10/6/2021 tarihli ve E.2021/2123, K.2021/2172 sayılı kararı.

¹³ “Anayasa Mahkemesinin maddi tazminata hükmedebilmesi için başvuruçunun uğradığını iddia ettiği maddi zarar ile tespit edilen ihlal arasında illiyet bağı bulunmalıdır. Başvuruçunun bu konuda herhangi bir belge sunmamış olması nedeniyle maddi tazminat talebinin reddine karar verilmesi gerekir.” Hüseyin Santalu, B. No: 2018/24701, 16/6/2021, § 63.

“şeklî” ve “maddi” olmak üzere iki anlamı vardır. Bir mahkeme kararına karşı temyiz, karar düzeltme gibi kanun yollarına başvurulamamasına¹⁴ veya hiç kanun yolu öngörülememesine ya da kanun yolu öngörülmekle beraber birlikte bu yolların tüketilmesine¹⁵ şeklî anlamda hükmün kesinliği denir. Mahkeme kararı ile sonuçlandırılmış bir uyuşmazlığın yeni bir dava konusu olamamasına; tarafları, konusu ve sebebi aynı olan yeni bir dava açılmamasına ise maddi anlamda kesin hüküm denmektedir¹⁶.

Anayasa Mahkemesi, yetki ve görev alanında yer alan konular bakımından vereceği tüm kararlar açısından ilk ve son derece mahkemesi sıfatını haizdir¹⁷. Anayasa Mahkemesinin kararlarına karşı başka herhangi bir yargı merciine başvurma imkânı bulunmadığından kararlarının şeklî anlamda kesin olduğu söylenebilir¹⁸. Anayasa Mahkemesi kararlarının şeklî anlamda kesinliği konusunda tereddüt bulunmamakla beraber maddi anlamda kesinliği konusunda diğer mahkeme kararlarından farklı özellikler taşıdığı görülmektedir¹⁹. Anayasa Mahkemesinin norm denetimi sonrasında verdiği iptal kararları maddi anlamda kesin hüküm niteliğindedir. Bunun yanında ret kararlarının maddi anlamda kesin hüküm niteliği bulunmamaktadır. Zira iptal davası yoluyla verilmiş ret kararından sonra, o kanun hakkında itiraz yoluyla başvuruda bulunulması mümkündür²⁰. Ayrıca itiraz yolu incelemesi sonrası verilen ret kararları Anayasa'nın 152/son maddesi uyarınca zaman bakımından sınırlı (10 yıl) bir kesinliğe sahiptir. Diğer bir ifadeyle Anayasa Mahkemesinin, hakkında ret kararı verdiği bir kanun maddesini 10 yıl sonra iptal etmesi her zaman mümkündür²¹. Anayasa Mahkemesinin ret kararlarına ilişkin bu ayrık durum, norm denetiminin doğası gereğidir.

¹⁴ Kuru, B. (1983). *Medeni Usul Hukuku*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., s. 601'den nakleden; Gözler, K. (2019). *Türk Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi, s. 1182.

¹⁵ Pekcantez, H., Atalay, O., Özkes, M. (2019). *Medeni Usul Hukuku*, Ankara: Yetkin Yay., s. 444.

¹⁶ Kahraman, M., Şahin, M. (2019). “Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarının Yerine Getirilmesi”, *Anayasa Yargısı*, C. 36, S. 2, s. 46.

¹⁷ Karan, U. (2018). *Öğretide ve Uygulamada Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası (Norm Denetimi ile Bireysel Başvuru Usulünde Verilen Kararlar Özelinde Bir İnceleme)*, İstanbul: On İki Levha Yay., s. 92.

¹⁸ Gözler, K. (2019). s. 1182.

¹⁹ Kahraman, M., Şahin, M. (2019). s. 46.

²⁰ Gözler, K. (2019). s. 1184.

²¹ a.g.e. s. 1184.

Ret kararlarının istinasız kesin hüküm niteliğini haiz olması durumunda, Anayasa Mahkemesinin içtihat değişikliğine gitme şansı kalmayacak, bu da anayasal yorumun statikleşmesine ve günün ihtiyaçlarına cevap verememesine sebep olacaktır.

Anayasa Mahkemesinin norm denetiminde verdiği kararlarda olduğu gibi bireysel başvuru kararlarına karşı da herhangi bir olağan kanun yolu öngörülmediğinden bu tür kararların da şekli anlamda kesin olduğu söylenebilir²². Anayasa Mahkemesinin bünyesinde yer alan genel kurul, bölümler ve komisyonlar tarafından verdiği kararların tümü, verildiği aşama fark etmeksizin (kabul edilebilirlik veya esas) şekli kesin hüküm etkisini haizdir. Bu bağlamda yalnızca komisyonlar başraportörlüğü tarafından verilen idari ret kararlarının itiraza tabi olduğunu, yargısal niteliği olmayan bu kararlara karşı yapılan itiraz incelemesinin komisyonlar tarafından yapıldığını, komisyonlar tarafından verilen bu tür kararların da Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 66/3 maddesi gereğince yargısal nitelikli kesin olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru incelemesi üzerine verdiği kararlarının, uyulması zorunluluğu yönünden maddi anlamda kesin hüküm teşkil ettiği söylenebilir. Anayasa Mahkemesinin ihlal olmadığı kararı başvuru açısından kesin hüküm teşkil ederken ihlal olduğu kararı da ihlalin ortadan kaldırılmasıyla yükümlü muhatap açısından kesin hüküm teşkil edecektir. Diğer bir ifadeyle hukuk devleti ilkesinin gereklerinden biri olan kesin hükme saygı ilkesi uyarınca ihlal kararının gereklerinin yerine getirilmesi gerekmektedir. Zira Anayasa Mahkemesi tarafından verilen bağlayıcı nitelikte bir kesin hükmün devlet organı tarafından uygulanmayarak işlevsiz hâle getirilmesi adil yargılanma hakkının sağladığı güvenceleri ortadan kaldıracaktır²³. Nitekim Anayasa Mahkemesi, mahkemeye erişim hakkının bir uyuşmazlığı mahkeme önüne götürme ve aynı zamanda mahkemece verilen kararın uygulanmasını isteme hakkını da kapsadığını, mahkeme kararlarının uygulanmasının yargılamanın sonuç doğurmasını sağlayan tamamlayıcı bir unsur olduğunu ve karar uygulanmazsa yargılamanın bir anlamı olmayacağını belirtmiştir²⁴.

²² Karan, U. (2018). s. 128.

²³ Kahraman, M., Şahin, M. (2019). s. 52.

²⁴ Ahmet Yıldırım, B. No: 2012/144, 2/10/2013, § 28.

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararlarının sadece başvuran açısından maddi anlamda kesin hüküm olması, ihlal kararının ilgili merci tarafından gereğinin yerine getirilmemesi nedeniyle yeniden Anayasa Mahkemesine başvurulmasına engel değildir. İhlal kararının gereğinin yerine getirilmemesi daha önce verilen ihlalin devam ettiği anlamına gelir. Anayasa Mahkemesi, kararın gereklerinin yerine getirilmemesi üzerine yapılan ikinci başvuruda, olayları baştan itibaren yeniden değerlendirmeden ihlal kararının gereklerinin yerine getirilip getirilmediği ile ilgili sınırlı bir inceleme yapacaktır²⁵.

Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı, kesin hüküm etkisinin doğal sonucu olarak kararının gereklerinin yerine getirilmesini ifade etmektedir²⁶. Anayasa'nın 153. maddesinde Anayasa Mahkemesi kararlarının genel nitelikleri düzenlenmiştir²⁷. Anılan maddedeki düzenlemelere kararların uygulanması açısından bakıldığında, ağırlıklı olarak norm denetimine ilişkin kurallara yer verildiği, Mahkemenin diğer yargısal görevleri açısından kararlarının niteliklerinin ele alınmadığı eleştirisi yöneltilebilir. Bireysel başvuru yolunun sonradan Anayasa'ya eklenmesi nedeniyle maddede düzenlenmemesi mazur

²⁵ "Anayasa Mahkemesi tarafından verilen bir ihlal kararının gereklerinin yerine getirilmemesi daha önce verilen ihlalin devam ettiği anlamına gelir. Bu bakımdan Anayasa Mahkemesinin ihlal kararının gereklerinin yerine getirilmediğine ilişkin iddiaları incelemek de bireysel başvuruları incelemeye yetkili olan Anayasa Mahkemesinin görev alanına girer. Aksinin kabulü, Anayasa ve Sözleşme'nin ortak koruma alanı içinde yer alan temel hak ve özgürlüklerin bireysel başvuru yolu ile etkili bir şekilde korunmasını öngören Anayasa hükümleri ile bağdaşmaz. Ancak Anayasa Mahkemesince yapılacak bu inceleme, olayların baştan itibaren yeniden değerlendirilmesi şeklinde değil Anayasa Mahkemesi tarafından verilen ihlal kararının gereklerinin yerine getirilip getirilmediği ile ilgili sınırlı bir inceleme olacaktır." Aligül Alkaya ve diğerleri (2), § 52. Aynı yönde değerlendirmeler için bkz. Şahin Alpay (2) [GK], B. No: 2018/3007, 15/3/2018, §§ 53-70; Kadri Enis Berberoğlu (3), §§ 86-112.

²⁶ Göztepe Çelebi, E. (2016). "Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası Sorunu ile Kurumsallaşma İhtiyacı", *Anayasa Yargısı*, C. 33, s. 96.

²⁷ "Anayasa Mahkemesinin kararları
Madde 153 – Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir. İptal kararları gerekçesi yazılmadan açıklanamaz.

Anayasa Mahkemesi bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez.

Kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ya da bunların hükümleri, iptal kararlarının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Gereken hallerde Anayasa Mahkemesi iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın Resmî Gazetede yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez.

İptal kararının yürürlüğe girişinin ertelendiği durumlarda, Türkiye Büyük Millet Meclisi, iptal kararının ortaya çıkardığı hukuki boşluğu dolduracak kanun teklifini öncelikle görüşüp karara bağlar. İptal kararları geriye yürümez.

Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar."

görülebilirse de Mahkemenin tüm yargısal görevlerini kapsayan daha bütüncül bir düzenlemenin gerektiği açıktır. Nitekim, bireysel başvuru usulünün kabul edilmesinden sonra, norm denetiminden farklı olarak bu kapsamda verilen kararların subjektif niteliğinin ve inter partes yönünün ağır basması nedeniyle uygulamada daha büyük tartışmalar yaşandığı gözlemlenmiştir²⁸.

Anayasa Mahkemesinin norm denetimi kapsamında verdiği kararların bağlayıcılığı konusunda duraksama bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesi kararlarının hüküm fıkrasının bağlayıcı olduğu konusunda görüş birliği bulunmakla birlikte karar gerekçesinin bağlayıcılığı konusunda farklı görüşler mevcuttur.

Anayasa Mahkemesi kararlarının gerekçelerinin de bağlayıcı olduğunu ileri süren yazarlar; Anayasa Mahkemesi kararının hüküm kısmı ile gerekçe kısmından oluşan bir bütün olduğunu, bütünlüğün Anayasa'nın 153. maddesinde yer alan "*İptal kararları gerekçesi yazılmadan açıklanamaz.*" kuralından kaynaklandığını ve Anayasa'nın 153. maddesinde kararların bağlayıcılığı hususunda hüküm kısmı ile gerekçe kısmı arasında bir ayırım yapılmaksızın her ikisine de bağlayıcılık atfedildiğini belirtmişlerdir²⁹.

Anayasa Mahkemesi kararlarının gerekçelerinin bağlayıcı olmadığını savunan yazarlar ise muhakeme hukukunda maddi anlamda kesin hükmün sadece hüküm fıkrası için geçerli olduğunu, gerekçenin kesin hüküm niteliği olmadığı için bağlayıcı da olmayacağını, Anayasa Mahkemesinin karar gerekçelerinin Anayasa Mahkemesi açısından bağlayıcı olduğunu kabul etmeksizin başta yasama organı olmak üzere diğer organlar bakımından bağlayıcı olduğunu ileri sürmenin hem hukukun tek belirleyicisinin Anayasa Mahkemesi olduğunun kabul edilmesi hem de hâkimlerin bağımsızlığı ilkesinin görmezden gelinmesi

²⁸ Atay, A. (2021). *Bireysel Başvuru Kararlarının İdari Yargıda Usûl Kurallarının Yorumuna Etkisi*, İstanbul: On İki Levha Yay., ss. 46-47.

²⁹ Yıldırım, T. (1993). "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 26, S. 4, s. 69 vd.; Tanör, B., Yüzbaşıoğlu, N. (2018). s. 584; Teziç, E. (1990). "Türkiye'de Siyasal Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü", *Anayasa Yargısı*, C. 7, s. 46; Aliefendioğlu, Y. (1996). *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Ankara: Yetkin Yay., s. 294; Gören, Z. (2015). *Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Yay., s. 348; Kaboğlu, İbrahim Ö. (2007). *Anayasa Yargısı (Avrupa Modeli ve Türkiye)*, 4. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, s. 151; Sağlam, F. (1996). "Yetki ve İşlev Bağlamında Anayasa Mahkemesi'nin Yasama, Yürütme ve Yargı ile İlişkisi", *Anayasa Yargısı*, C. 13, s. 58; Anayurt, Ö. (2018). *Anayasa Hukuku Genel Kısım*, Ankara: Seçkin Yay., s. 718.

anlamına geleceğini, bunun yanında Anayasa Mahkemesi kararlarında yer alan gerekçelerin yasama, yürütme ve yargı organları için yol gösterici, ışık tutucu, açıklayıcı bir işlevinin olduğunu belirtmişlerdir³⁰.

Norm denetiminde salt hüküm fıkrasının bağlayıcı olduğunu ileri süren görüşlere yöneltilebilecek en önemli eleştiri, bazen sadece bir veya birkaç sözcük ya da bağlacın iptalinden ibaret olan kararlarının içeriğinin gerekçe olmaksızın anlaşılabilir olmasıdır. Öte yandan Anayasa Mahkemesinin gerekçede değindiği her hususun bağlayıcı olması gerektiğini savunmak da mümkün değildir. Zira gerekçede yer alan bazı açıklamalar genel açıklamalar niteliğinde olup kararın esasına ilişkin olmadığı gibi zaman zaman hukukilik niteliği de taşımamaktadır³¹. Şu hâlde bu konuda bütün tartışmaların ötesinde belki de en tutarlı yaklaşım gerekçelerin yol gösterici, ışık tutucu ve açıklayıcı bir işleve sahip olduğunun belirtilmesidir. Kuşkusuz gerekçelerin anılan işlevi sonucu yasama, yürütme ve yargı organlarınca dikkate alınması bir zorunluluktan öte hukuk devleti ilkesinin anılan organlarda ne denli benimsendiği ile ilgilidir.

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurulara ilişkin olarak verdiği ihlal kararları da norm denetimi kararları gibi bağlayıcıdır. Anayasa'nın 153. maddesinde bireysel başvuruyu da kapsayacak biçimde düzenleme yapılmamış olması bu durumu değiştirmemektedir³². Anayasa'nın 153. maddesinde kural altına alınan açık hüküm ile bireysel başvuru usulünün amacı ve işlevi göz önüne alındığında, bireysel başvuru üzerine verilen kararların uygulanmaması ya da kararların aksi yönünde davranılması mümkün değildir. Anayasa'nın "Anayasa Mahkemesinin kararları" kenar başlıklı 153. maddesinin birinci fıkrasında Anayasa Mahkemesi kararlarının kesin olduğu belirtildikten sonra, anılan maddenin son

³⁰ Arslan, Z. (2008). "Anayasa Mahkemesinin Yorum Tekeli Yargısal Üstünlük ve Demokrasi", Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan - C. II (Anayasa Hukuku), Ankara: Yetkin Yay., s. 63 vd.; Döner, A. (2008). "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Gerekçelerinin Bağlayıcılığına İlişkin Bazı Sorunlar", Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan - C. II (Anayasa Hukuku), Ankara: Yetkin Yay., s. 220 vd.; Hakyemez, Y. Ş. (2008). "Anayasa Mahkemesi Karar Gerekçelerinin Bağlayıcılığı Sorunu", Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan - C. II (Anayasa Hukuku), Ankara: Yetkin Yay., s. 370 vd.; Erdoğan, M. (2002). *Anayasa ve Özgürlük*, Ankara: Yetkin Yay., s. 120; Tunç, Y. (2010). "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı Konusuna Farklı Bakış", *Terazi Hukuk Dergisi*, S. 47, s. 29 vd.; Gözler, K. (2019). s. 1191 vd.; İyimaya, A. (2007). *Siyaset Hukuku Sorunları*, Ankara: Turhan Kitabevi, ss. 64-65; Duran, L. (1984). "Türkiye'de Anayasa Yargısının İşlevi ve Konumu", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 17, S. 3, s. 23.

³¹ Göztepe Çelebi, E. (2016). s. 96.

³² a.g.e. s. 96.

fıkrasında “Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.” kuralına yer verilmek suretiyle Anayasa Mahkemesi kararlarının kesinliği ve bağlayıcılığı pozitif hukuk kuralı olarak en üst seviyede hükme bağlanmış bulunmaktadır. Anayasa’da bireysel başvuru kararları için herhangi bir ayrıksı düzenlemeye yer verilmediğinden bağlayıcılık niteliğine ilişkin genel kural bu kararlar için de geçerlidir. Bu yaklaşım bireysel başvurunun objektif işlevi ile de örtüşmektedir. Bu bağlamda bireysel başvuru sonucu verilen kararların kesin hüküm ve bağlayıcı etkileri bakımından Anayasa Mahkemesi kararlarına ilişkin genel kuralların geçerli olduğu söylenebilir. Bu durumda, 2010 Anayasa değişiklikleri sonrası 153. maddede düzenlenen “kesin” ve “bağlayıcı” olma nitelikleri, bireysel başvuru kararlarını da kapsayacak biçimde Anayasa Mahkemesi tarafından verilen tüm kararlar için geçerliliğini sürdürmektedir³³.

Bireysel başvuru incelemesi neticesinde verilen ihlal kararlarının başvuru ve ihlale sebebiyet veren kamu makamı yönünden bağlayıcılığı noktasında duraksama bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesi, kararında ihlalin yargılama makamından kaynakladığını tespit ettiğinde yargı makamının yeniden yargılama yaparak ihlalin giderilmesi için gerekli tedbirlere hükmetmesi zorunludur. Anayasa Mahkemesi ihlal kararında, yargı makamları dışında bir kamu makamının ihlale sebebiyet verdiğini tespit ettiğinde, ilgili kurum 6216 sayılı Kanun’un 50. maddesi uyarınca ihlalin giderilmesi için hükmedilen gerekli tedbirleri uygulama konusunda yükümlüdür³⁴. Bu bağlamda ayrıca belirtmek gerekir ki Anayasa’nın 138. maddesinin son fıkrası hükmü gereğince de yasama ve yürütme organları ile idare de mahkeme kararlarına uymak zorundadır.

Norm denetimi kapsamında verilen kararlarda olduğu gibi bireysel başvuru üzerine verilen kararların bağlayıcılığı açısından da kararın

³³ Atay, A. (2021). s. 47.

³⁴ Anayasa Mahkemesi de bireysel başvuru kararlarının bağlayıcılığı yönünde duraksama olmadığını belirtmiştir. “Anayasa koyucu, Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığını özel olarak düzenlemiştir. Anayasa’nın 153. maddesinin altıncı fıkrasında; Anayasa Mahkemesi kararlarının yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlayacağı hüküm altına alınmıştır. 6216 sayılı Kanun’un 66. maddesinin (1) numaralı fıkrasında da aynı hükme yer verilmiştir. Anılan hükümlerde, Anayasa’nın 138. maddesinden farklı olarak Anayasa Mahkemesi kararlarının yargı organları yönünden de bağlayıcı olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla bireysel başvuruya ilişkin olanlar da dâhil olmak üzere Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığına dair bir tereddüt bulunmamaktadır.” Şahin Alpay (2) [GK], B. No: 2018/3007, 15/3/2018, § 63.

gerekçesinin bağlayıcı olup olmadığı meselesi tartışma konusu olmuştur³⁵. Bunun yanında bireysel başvuru kararlarında ortaya çıkan asıl sorun, ihlal kararının sadece başvurunun tarafı olan kişi ve kurumlar açısından mı bağlayıcı olduğu, yoksa benzer tüm davalarda da bu kararlara uyulması mı gerektiği konusudur. Bu konu bireysel başvuru kararlarının etkilerinin incelendiği alt başlıkta açıklanacaktır.

III. BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ ETKİLERİ VE İDARİ YARGI UYGULAMASI

A. BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ SUBJEKTİF ETKİSİ VE İDARİ YARGI UYGULAMASI

Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru incelemesi üzerine verdiği ihlal kararının ve gerekçesinin başvuru ve ihlale sebebiyet veren kamu makamı yönünden bağlayıcı olması, anılan kararın subjektif (*inter partes*)³⁶ etkisinin sonucudur. Subjektif etkinin meydana gelebilmesi için ihlal kararının gereklerinin muhatapları tarafından yerine getirilmesi gerekir. Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolu, bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği iddiasıyla olağan hukuk yollarını kullanarak sonuç alamadıkları durumlarda son çare olarak başvurdukları bir hak arama yoludur³⁷. Dolayısıyla son çare olarak öngörülen bir hak arama yolunda verilen ihlal kararının gereğinin yerine getirilmesi her şeyden önce hukuk devleti ilkesinin gereğidir. Öte yandan Anayasa 138/son gereği, yasama ve yürütme ile idare mahkeme kararlarına uymak ve gereklerini gecikmesizin yerine getirmek zorundadır.

Anayasa'nın 36. maddesi adil yargılanma hakkını güvence altına almıştır. Bu hakkın unsurlarından biri de mahkemeye erişim hakkıdır. Mahkemeye erişim hakkı³⁸, bir uyuşmazlığı mahkeme önüne götürme

³⁵ Bu konudaki bir görüşte, Anayasa'nın 153. maddesi uyarınca Anayasa Mahkemesi kararlarının bütün kişi ve kurumlar bakımından gerekçesiyle birlikte bağlayıcı olduğu, bütün devlet organlarının kararın gerekçesinde belirtildiği şekilde davranmakla yükümlülüğü bulunduğu belirtilmiştir. Öte yandan 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinde, Anayasa Mahkemesinin ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedeceği ve derece mahkemelerinin kararda açıklanan ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde karar vereceği hususlarının açıkça kurala bağlanmasının da derece mahkemelerince kararların gerekçesinin de dikkate alınması yükümlülüğünü normatif olarak ortaya koyduğu savunulmaktadır. Konuya ilişkin olarak Alman doktrininde de kararların sadece hüküm fıkrasının değil gerekçe kısmının da bağlayıcı olduğunun ileri sürüldüğü de aktarılmaktadır. Bkz. Atay, A. (2021). s. 48.

³⁶ Şirin, T. (2013). s. 663.

³⁷ Kahraman, M., Şahin, M. (2019). ss. 50-51.

³⁸ Doğru, O., Nalbant, A. (2012). *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemi*

ve aynı zamanda mahkemece verilen kararın uygulanmasını isteme haklarını da kapsar. Mahkeme kararlarının uygulanması yargılamanın dışında olmakla birlikte onu tamamlayan ve yargılamanın sonuç doğurmasını sağlayan bir unsurdur. Karar uygulanmazsa yargılamanın da bir anlamı olmayacaktır³⁹. Bireysel başvuru yolunun son çare olma niteliği gereği, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kapsamında temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğine ilişkin kararlarının yerine getirilmemesinin, mahkemeye erişim hakkı bağlamında, hukukun üstünlüğü ilkesine aykırılığı daha vahim hâle getireceği açıktır.

Anayasa Mahkemesince bir temel hak ve özgürlüğün ihlal edildiğine karar verildikten sonra bu kararın gereğinin yerine getirilmesi Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruları karara bağlama yetki ve görevi verilmesinin zorunlu bir sonucudur. Zira bireysel başvuru yoluna ilişkin anayasa değişikliği dikkate alındığında Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun açılmasının amaçlarından birinin de temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddiaları yönünden iç hukukta etkili bir başvuru yolu oluşturulması ve böylelikle AİHM'e Türkiye aleyhine yapılan başvuruların azaltılması olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim AİHM, *Hasan Uzun/Türkiye* kararında Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun kendisine başvuru yapılmadan önce tüketilmesi gereken bir iç hukuk yolu olduğu sonucuna varırken Anayasa'nın 153. maddesinin altıncı fıkrasına atıfla Anayasa Mahkemesi kararlarının bütün gerçek ve tüzel kişiler ile devlet organlarını bağlayıcı olmasını da dikkate almıştır⁴⁰.

Anayasa Mahkemesi tarafından verilen ihlal kararının gereğinin salt yerine getirilmesi yetmez, zamanında yerine getirilmesi gerekir. Anayasa Mahkemesi de kararında "*Yargı kararlarının ilgili kamu makamlarınca zamanında yerine getirilmediği bir devlette, bireylerin yargı kararıyla kendilerine sağlanan hak ve özgürlükleri tam anlamıyla kullanabilmeleri mümkün değildir. Dolayısıyla devlet, yargı kararlarının zamanında yerine getirilmesini sağlayarak bireyler aleyhine oluşabilecek hak kayıplarını engellemekle ve bu yolla bireylerin hukuk sistemine olan güven ve saygılarını korumakla yükümlüdür. Bu sebeple hukukun üstünlüğünün geçerli olduğu bir devlette, bireylerin hukuk sistemine*

Kararlar, Ankara: Yüksek Yargı Kurumlarını Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirmesi Ortak Projesi, C. 1, s. 609 vd.; İnceoğlu, S. (2007). *Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği*, Ankara: Avrupa Konseyi Yayını, s. 21 vd.

³⁹ Ahmet Yıldırım, § 28.

⁴⁰ Hasan Uzun, § 66.

olan güven ve saygılarını koruma adına vazgeçilemez bir görev ifa eden yargı kararlarının zamanında yerine getirilmeyerek sonuçsuz bırakılması kabul edilemez.” ifadeleriyle bu gerekliliğe vurgu yapmıştır⁴¹.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun etkililiğinden söz edebilmek için diğer bir ifadeyle hedeflenen subjektif etkinin oluşması için karar gereklerinin tam anlamıyla yerine getirilmesi gerekir. Anayasa Mahkemesi ihlal kararlarında kural olarak ihlalin ve sonuçlarının nasıl ve hangi araçlarla ortadan kaldırılacağı hususunda ilgili mercilere takdir yetkisi bırakır⁴². İlgili merci ihlal kararının niteliğini dikkate alarak bu ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için gerekenleri yapar. Bazı durumlarda Anayasa Mahkemesi somut olayın özelliklerini dikkate alarak ihlalin ve sonuçlarının nasıl ve hangi araçlarla ortadan kaldırılacağına dair ilkeleri belirleyebilir⁴³. Böyle bir durumda ilgili mercilerin anılan ilkeler doğrultusunda hareket etmesi gerekir. İstisnai kimi durumlarda ise tespit edilen ihlalin niteliği, ihlalin sonuçlarının ortadan kaldırılması bakımından ilgili mercilerin önünde tek bir seçenek bırakabilir. Bu hâlde Anayasa Mahkemesi ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için alınması gereken tedbiri açıkça gösterir ve ilgili merci bu tedbiri almakla yükümlüdür⁴⁴.

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru üzerine verdiği ihlal kararlarının subjektif etkisi, anılan kararların hukuki sonuç doğurmasına bağlıdır. Bireysel başvuru kararlarına ilişkin olarak 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruları karara bağlama yetki ve görevi verilirken bu kararların hukuki sonuç doğurması için Resmî Gazete'de yayımlanması gerektiğine ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır. Bununla birlikte anılan değişiklikle Anayasa'nın 153. maddesine eklenen beşinci fıkrada, bireysel başvuruya ilişkin usul ve esasların kanunla düzenleneceği ifade edilmiştir. Anayasa değişikliğinden sonra çıkarılan ve Anayasa Mahkemesinin çalışma usul ve esaslarını düzenleyen 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (3) numaralı fıkrasında bireysel başvuruya ilişkin esas hakkındaki kararların gerekçeleriyle birlikte ilgililere ve Bakanlığa tebliğ edileceği ve Anayasa Mahkemesinin internet sayfasında yayımlanacağı belirtildikten sonra “Bu

⁴¹ Ferda Yeşiltepe [GK], B. No: 2014/7621, 25/7/2017, § 36.

⁴² Bkz. Savaş Çetinkaya, B. No: 2012/1303, 21/11/2013, § 67.

⁴³ Bkz. Bizim FM Radyo Yayıncılığı ve Reklamcılık A.Ş. [GK], B. No: 2014/11028, 18/10/2017, §§ 71-72.

⁴⁴ Bkz. Kenan Yıldırım ve Turan Yıldırım, B. No: 2013/711, 3/4/2014, § 82.

kararlardan hangilerinin Resmî Gazetede yayımlanacağına ilişkin hususlar İÇTÜZÜKTE gösterilir.” hükmüne yer verilmiştir. İÇTÜZÜK’ÜN 81. maddesinin (5) numaralı fıkrasında ise hangi kararların -takdire bağlı olarak- Resmî Gazete’de yayımlanacağı belirtilmiştir. Buna göre Anayasa’nın verdiği yetkiyle kanun koyucunun bireysel başvuru kararlarının hukuki sonuç doğurması bakımından bunların Resmî Gazete’de yayımlanmasını değil tebliğini (veya gönderilmesini) esas aldığı anlaşılmaktadır.

Mahkeme kararlarından kaynaklanan ihlaller bakımından subjektif etkinin en belirgin hâli yeniden yargılama yapılmasına karar verilmesidir. İhlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosyanın ilgili mahkemeye gönderilmesi durumunda, yargılama usulünü düzenleyen genel kurallardan farklı olarak istisnai bir yol izlenmesi öngörülmüş; yargılamanın ivedilikle, mümkünse dosya üzerinden, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde yapılması emredilmiştir. Bu diğer mahkemelerin Anayasa Mahkemesi kararına aykırı hareket etmesini yasaklayan Anayasa’nın 153. maddesinin doğal bir sonucudur. Yeniden yargılamayı, yargılamanın yenilenmesinden ayıran en önemli unsurlardan biri, tüm usuli işlemlerin en baştan yapılmasını değil yalnızca ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak işlemlerin gerçekleştirilmesini gerekli kılmıştır. Tam aksine, ihlalin giderilme sürecinin uzamaması için gerekli olmayan işlemlerin usul işlemleriyle vakit kaybedilmesinden kaçınılması gerekmektedir. Hatta yeniden yargılama kararı mahkemeler bakımından bir yükümlülük olduğu için yargılamanın yenilenmesi usulünden farklı olarak tarafların başvurusuna gerek bulunmaksızın resen işletilmesi gerekmektedir⁴⁵.

Bireysel başvuru neticesinde verilen ihlal kararının ve gerekçesinin subjektif etkisi yönünden idari yargı uygulamasında herhangi bir duraksama bulunmamaktadır. Nitekim Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu, bireysel başvuru üzerine Anayasa Mahkemesince hak ihlalinin bulunduğu belirtilerek yeniden yargılama yapılmasına karar verilmesi durumunda bu karara uyulmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir⁴⁶.

İdari yargı uygulamasında, Anayasa Mahkemesi tarafından verilen ihlal kararı sonrasında derece mahkemelerinin yeniden yargılama

⁴⁵ Atay, A. (2021). ss. 55-56.

⁴⁶ Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulunun 20/1/2016 tarihli ve E.2016/23, K.2016/60 sayılı kararı.

yaparak verdiği karar, ihlal kararının gereğinin yerine getirilip getirilmediği yönünden incelenir. Örneğin davacının mülkiyetinde bulunan evinin parselasyon neticesinde yolda kaldığından bahisle yıkılması nedeniyle uğranılan zararın yasal faiziyle birlikte tazminine karar verilmesi istemiyle açılan davada, ilk derece mahkemesi tarafından davanın reddine karar verilmiştir. Danıştayın temyiz incelemesinden geçen karar onanmış ve karar düzeltme talebi aynı daire tarafından ret edilmiştir. Kesinleşen karar aleyhine davacı Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmuştur. Anayasa Mahkemesinin ihlal kararı⁴⁷ üzerine ilk derece mahkemesi yeniden yargılama yaparak davanın kabulüne karar vermiştir. Anılan son karar da Danıştay tarafından onanmıştır⁴⁸. Yine cezaevinde meydana gelen olayda idarenin hizmetinin kusurlu olmasından dolayı yakınlarının öldüğünden bahisle açılan tazminat davasının reddi üzerine, Anayasa Mahkemesi tarafından yaşam hakkının ihlal edildiğine karar verilmiş⁴⁹ ve ilk derece mahkemesi

⁴⁷ Ahmet Şimşek, B. No: 2016/14854, 6/3/2019, §§ 26-29.

“26. Ruhsatsız ya da ruhsata aykırı yapıldığı gerekçesiyle yıkılan yapılara ilişkin olarak; binanın hangi tarihte inşa edildiği, binanın yapıldığı tarihten yıkım işleminin gerçekleştirildiği tarihe kadar kamu makamlarınca herhangi bir yıkım kararı alınıp alınmadığı, başvuru binanın kullanımına ilişkin kamusal hizmetlerden istifade ettirilip ettirilmediği, bir başka deyişle kamu makamlarının bu süreçte nasıl bir tutum takındıkları da başvurunun sonucu açısından önem arz etmektedir. Ne var ki somut olayda derece mahkemelerince bahsedilen hususlara ilişkin herhangi bir inceleme ve değerlendirme yapılmadığı görülmektedir.

27. Nitekim başvuru konusu olayda da imar uygulaması sonucunda başvurucuya ait taşınmazın imar yolunda kalması nedeniyle bu taşınmaz üzerindeki başvurucuya ait ruhsatsız bina yıkılmıştır. Söz konusu binanın yapım tarihi tam olarak tespit edilememekle birlikte imar planının yapıldığı 1992 yılında bu binanın imar yolu içerisinde kaldığı tespit edilmiştir. Belediye tarafından 2009 yılında yıkım işleminin gerçekleştirildiği dikkate alındığında anılan binanın yaklaşık on yedi yıldır başvuru tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır. Somut olayda olduğu gibi kamu makamlarının binanın yıkımı için uzun süre hareketsiz kalması binanın yıkılıp yıkılmayacağı noktasında belirsiz bir durumun oluşmasına sebebiyet vermektedir. Böyle bir durumda başvuru binanın kamu makamlarının uzun bir süre boyunca devam eden edilgen tutumlarının bir anda değişebileceğini öngörmesini beklemek hakkaniyete aykırı olacaktır. Nitekim bu kadar uzun bir süre boyunca söz konusu binanın kullanımının başvuru bakımından önemli bir ekonomik menfaat teşkil ettiğini ifade etmek gerekir.

28. Sonuç olarak, somut olayda derece mahkemelerinin tek başına binanın ruhsatsız olduğu olgusundan hareket edip olayın gelişiminde kamu makamlarının edilgen tutumunu dikkate almamaları bütün zarara tek başına başvuru binanın katlanması sonucuna yol açmaktadır. Bu yaklaşımın da başvurucuya şahsi olarak aşırı ve olağan dışı bir külfet yüklediğini belirtmek gerekir. Bu durumda başvuru binanın mülkiyet hakkının korunması ile kamunun yararları arasında olması gereken adil dengenin başvuru aleyhine bozulduğu ve müdahalenin ölçülü olmadığı sonucuna varılmıştır.

29. Açıklanan gerekçelerle Anayasa'nın 35. maddesinde güvence altına alınan mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir.”

⁴⁸ Danıştay Altıncı Dairesininin 25/5/2021 tarihli ve E.2021/1870, K.2021/6707 sayılı kararı.

⁴⁹ Burcu Özşahin ve diğ.leri, B. No: 2015/3497, 4/7/2019, §§ 128-129.

“128. Tüm bu değerlendirmelerden sonra İdare Mahkemesince başvuru binasının tazminat taleplerinin değerlendirilmesinde ise İdare Mahkemesinin ret gerekçesinin başvuru binasının yakınlarının da Ceza İnfaz Kurumundaki çatışmada aktif rol alması nedeniyle olayda idarenin eylemi ile zarar arasındaki nedensellik bağının bulunmadığına dayanıldığı görülmektedir.

tarafından yapılan yeniden yargılamada davanın kısmen kabulüne, kısmen reddine karar verilmiş; anılan karar Danıştay Onuncu Dairesi tarafından onanmıştır⁵⁰.

Uygulamada, Anayasa Mahkemesi tarafından verilen ihlal kararının gerekçesi dikkate alınarak yeniden yargılama yapılır. Zira her ihlal kararı idari yargı uygulamasında da otomatik olarak davanın kabulü sonucunu doğurmaz. Örneğin adil yargılanma hakkı ve maddi hakların usul güvencelerinin ihlali durumunda yapılacak olan yeniden yargılama neticesinde ret kararı da verilebilir. Nitekim Bakanlar Kurulu tarafından alınan grevin ertelenmesine ilişkin kararın iptali ve yürütmesinin durdurulması istemiyle açılan davada, Danıştay Onuncu Dairesinin yürütmenin durdurulması isteminin reddi kararı üzerine yapılan itiraz incelemesi neticesinde Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu (İDDK), itirazın reddine karar vermiştir. Bunun üzerine davacı sendika Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi, derece mahkemelerinin kararlarında yeterli gerekçeye yer verilmediğini belirterek sendika hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir⁵¹. Bunun üzerine Danıştay Onuncu Dairesi esas incelemesi sırasında ihlal kararı uyarınca ara kararı ile davalı idareden grevin ertelenmesine ilişkin açıklama istemiş ve yeterli gerekçeye yer vererek davanın reddine karar vermiştir⁵². Bu karar İDDK tarafından onanmıştır⁵³.

Öte yandan uygulamada, yeniden yargılama sırasında ihlal kararının gerekleri yerine getirilirken uyuşmazlığın niteliği esas alınarak ilgili hukuk dalının ilkelerine göre karar verilmektedir. Örneğin zihinsel engelli çocuğun oyun oynamak için girdiği demir yolunda elektrik çarpması sonucu yaralanmasında idarenin hizmet kusuru bulunduğu bahisle

129. Ancak İdare Mahkemesince benimsendiği üzere başvuruçuların yakınınn çıkan çatışmada aktif olarak yer aldığı, çatışmanın taraflarından biri olduğu kabul edilse bile söz konusu çatışmanın Ceza İnfaz Kurumu idaresinin kontrolsüzlüğü ve keyfi yönetiminden ve mahkûmların silah taşımalarına izin verilmesinden kaynaklandığı, olayın müteveffanın devletin kontrolü altında olduğu Ceza İnfaz Kurumundayken meydana geldiği, bu derecede bir kontrolsüzlüğün çatışma çıkması ve mahkûmların hayatının tehlikeye girmesi sonucu doğuracağınnın muhakkaka yakın bir ihtimal arz ettiği gözetilmelidir. Ayrıca kamu makamlarının üzerlerine düşen tedbirleri almadıkları durumda müteveffanın olayda kişisel kusurunun bulunmasının kamu makamlarının sorumluluğunu tamamen ortadan kaldıracığı söylenemez. Değınilen hususlar gözetilmeden tazminat talebinin reddine karar verilmesinin yaşam hakkının korunmasına ilişkin ilkelerle bağdaşmadığı kanaatine varılmıştır."

⁵⁰ Danıştay Onuncu Dairesinin 23/3/2021 tarihli ve E.2021/400, K.2021/1287 sayılı kararı.

⁵¹ *Birleşik Metal İşçileri Sendikası*, B. No: 2015/14862, 9/5/2018.

⁵² Danıştay Onuncu Dairesinin 1/7/2019 tarihli ve E.2015/294, K.2019/5203 sayılı kararı.

⁵³ Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 8/3/2021 tarihli ve E.2020/244, K.2021/429 sayılı kararı.

uğranıldığı ileri sürülen maddi ve manevi zararların tazmini istemiyle açılan davada, ilk derece mahkemesi tarafından verilen ret kararı onanarak kesinleşmiştir. Velisi tarafından yapılan bireysel başvuru neticesinde Anayasa Mahkemesi başvuruçunun yaşam hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir⁵⁴. İhlal kararı sonrası ilk derece mahkemesi tarafından yapılan yeniden yargılamada davacının tazminat talebinin tamamının kabulüne karar verilmiştir. Davalı idare tarafından yapılan temyiz başvurusu neticesinde Danıştay Onuncu Dairesi “*olay tarihinde henüz on dört yaşında olan ve çocukluğundan beri %70 oranında zihinsel özürlü bulunan davacının tek başına evinden uzak olduğu bir sırada meydana gelen olayda bakım ve gözetim yükümlülüğünü yerine getirmeyen anne ve babasının da kusurlu olduğu, hükmedilecek tazminat miktarında müterafik kusur oranında indirimle gidilmesi gerekirken bu hususun göz ardı edilmesi nedeniyle kararda hukuki isabet bulunmamaktadır*” gerekçesiyle ilk derece mahkemesi kararının bozulmasına karar vermiştir⁵⁵.

B. BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ OBJEKTİF ETKİSİ VE İDARİ YARGI UYGULAMASI

Bireysel başvuru kararlarının genel bağlayıcı niteliğe sahip olmasına, diğer bir ifadeyle sadece başvuran açısından değil benzer durumda olanlara da uygulanmasına objektif etki (*erga omnes*)⁵⁶ denir. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurulara ilişkin hak ihlali kararının objektif bir etkisinin olup olmadığı tartışma konusudur. Hak ihlali kararlarında hüküm fıkrası ihlalin tespitine ilişkin olduğu için tartışmaların bir kısmı gerekçenin benzer konular açısından bağlayıcılığı yönünde yapılmıştır.

⁵⁴ Gürkan Kaçar ve diğerleri, B. No: 2014/11855, 13/9/2017, §§ 76-77.

“76. Olaylara ve özelde kendisine yönelen tehlikeye karşı herhangi bir engeli bulunmayan yetişkinlerden göstermesi beklenen aşgari davranışları sergileyerek belli ölçülerde tedbirli olması kendisinden beklenebilecek olan zihinsel engelli çocuk başvuruçunu Gürkan Kaçar’ın yıkılmış şekilde bırakıldığı anlaşılan güvenlik duvarından tehlikeli bölgeye girebildiği ve buradaki açıkta bırakılan elektrik kablolarından elektrik akımına kapılarak ağır şekilde yaralandığı başvuruya konu olayda, idarenin gerekli güvenlik tedbirlerini almadığı gözetilmeksizin tedbirsiz davrandığından bahisle tam kusurlu olarak görülmesi ve meydana gelen ağır zarara katlanmasının gerektiğinin kabul edilmesi mümkün değildir.

77. Sonuç olarak somut olayda kamu makamlarının yaşama yönelik öngörebilecekleri gerçek ve yakın bir tehlikenin bulunduğu, anılan makamların bu tehlikeyi önleyebilmek için makul ölçüler çerçevesinde kendilerinden beklenebilecek herhangi bir tedbiri almadıkları kanaatine varılmıştır.”

⁵⁵ Danıştay Onuncu Dairesinin 26/6/2019 tarihli ve E.2019/10359, K.2019/6510 sayılı kararı. Benzer yönde karar için bkz. Danıştay Onuncu Dairesinin 22/3/2018 tarihli ve E.2018/878, K.2018/1225 sayılı kararı.

⁵⁶ Şirin, T. (2013). s. 663.

Bireysel başvuru üzerine verilen kararların *erga omnes* etkiye sahip olması, kararların herkes için bağlayıcı olma ilkesiyle yakından ilişkili hatta bu ilkenin doğal bir uzantısıdır. Bireysel başvuru usulünün bir işlevi de temel hak ve özgürlüklerin ihlalinin engellenmesinin yanı sıra, Anayasa'nın temel hak ve özgürlükler bağlamında yorumlanmasıdır. Bireysel başvuru yolu ile Anayasa Mahkemesi tarafından başvuru olan kişilerin subjektif hakkından yola çıkılarak Anayasa'nın objektif şekilde yorumlanması faaliyeti gerçekleştirilmektedir. Anayasa şikâyetinin temel hakların yorumu, uygulanması ve somutlaştırılmasında kamu gücünü kullanan makamlara yol gösterdiği açıktır. Bireysel başvuru usulü doğru işletildiği ölçüde "anayasaya uygun yorum" yönteminin alanı genişleyecek, somut olayı aşım tüm hukuk düzenine yayılan etkisiyle Anayasa'nın yorumu noktasında tüm yargı organları arasında birlik ve bütünlük sağlanacaktır. Nitekim anayasa şikâyeti kapsamında verilen kararların temel hak ve özgürlüklerin tüm ülkede aynı şekilde anlaşılıp uygulanmasını sağlaması yönüyle genel bir eğitim etkisine sahip olduğu ifade edilmektedir⁵⁷.

Bir görüşe göre Anayasa Mahkemesi tarafından verilen ihlal kararının gerekçesinde belirtilen ilkeler, benzer durumda olanlar açısından da bağlayıcıdır. Bireysel başvuru kurumunun bireyselleştirilen çift taraflı dava niteliğinde düzenlenmediğini zira kabul edilebilirlik aşamasını geçen ihlal iddiasına dayanan bir başvuru dosyasının örneğinin doğrudan ihlale sebep olduğu ileri sürülen kamu kurumuna gönderilmediğini, aksine başvurunun bir örneğinin Adalet Bakanlığına gönderildiğini, dolayısıyla bireysel başvuru yolundan murat edilenin başvurunun tarafı dışındaki kişi ve kurumlar bakımından da sonuç doğurması olduğu belirtilmiştir. Öte yandan Anayasa'nın yorumlanması konusunda Anayasa Mahkemesinin yorum tekeline sahip olduğunu, bireysel başvuru incelemesi sırasında anayasal bir hükmü yorumlayan Anayasa Mahkemesinin bu yorumu hilafına derece mahkemelerinin yorum yapmasına olanak bulunmadığı ifade edilmektedir⁵⁸.

Diğer bir görüşe göre Anayasa'nın yorumcusu ve koruyucusu olarak anayasal konularda bağlayıcı son karar mercii olma görevini yerine getiren Anayasa Mahkemesinin sadece hüküm kısmındaki kararı değil

⁵⁷ Atay, A. (2021). s. 51.

⁵⁸ İnceoğlu, S. (2017). *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri*, İstanbul: On İki Levha Yay., ss. 302-303.

anayasa hukuku alanında kararının gerekçesinde ifade ettiği hukuki görüşleri mahkemeler de dâhil tüm devlet organları için özdeş olan gelecekteki tüm olaylar bakımından bağlayıcıdır. Bunun yanında bireysel başvuru yoluyla verilen kararın üçüncü kişiler için de sıkı sıkıya bağlayıcılığı, yeni ve farklı olaylar bakımından değil Anayasa Mahkemesi kararında belirlenen somut olayı aşan ilkeler bakımından geçerli olduğu vurgulanmıştır. Neticede objektif etki sayesinde Anayasa Mahkemesinin iş yükünün azalacağı ve öncekinin tekrarı niteliğindeki çok sayıda olayda Anayasa Mahkemesine başvurunun azalacağı belirtilmiştir⁵⁹.

Bir başka görüşe göre ise “Anayasa şikâyeti yargılamasının⁶⁰”, doğası gereği subjektif nitelikli bir özellik taşıdığı ancak yargılamanın başlangıcında oldukça ön planda olan bu subjektif etkinin inceleme sonucunda verilecek kararlarla beraber objektif niteliğe büründüğü ifade edilmektedir. Bu görüş, dayanaklarını şu şekilde açıklamaktadır: “Bazı hallerde anayasa şikâyetinde bulunan kişi hukuken olmasa da fiilen kendi durumunda olan binlerce kişinin Anayasa Mahkemesi önündeki bir ‘temsilcisi’ gibi olabilir. Dolayısıyla bu durumdaki bir anayasa şikâyeti karşısında yapılacak tespitler, kaçınılmaz olarak aynı durumda olan veya ileride olabilecek diğer kişilerin bünyesinde dolaylı etki gösterir. Yani Anayasa Mahkemesi bir defa ihlal kararı verdikten sonra, prensip itibarıyla aynı durumda olan kişiler için de aynı sonuca ulaşacaktır.” Son olarak bu görüşe göre AİHM uygulamasında “pilot dava” bu gerçeğin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır⁶¹.

Anayasa Mahkemesi de bir kararında⁶², bireysel başvuru kararlarının olması gereken etkilerini şu ifadelerle açıklamıştır:

“Mahkemenin Anayasa’yı yorumlama ve uygulama şeklinde ortaya çıkan objektif işlevinin subjektif işlevine göre ön planda olduğu kabul edilmelidir. Zira bireysel başvuru yolunun temel ilkelerinden ikincilik ilkesi ile bunun yansımaları olarak Anayasa’nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasında yer verilen bireysel başvuruda bulunmadan önce başvuru yollarının tüketilmesi koşulu dikkate alındığında temel hak ve özgürlüklerin korunmasında öncelikle kamu makamları ve

⁵⁹ Kanadoğlu, K. (2015). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, İstanbul: On İki Levha Yay., ss. 258-259.

⁶⁰ Her ne kadar çalışma kapsamında “bireysel başvuru” ifadesi tercih edilmiş ise de görüş sahibinin kullandığı ifade aynen aktarılmıştır.

⁶¹ Şirin, T. (2013). s. 663.

⁶² K.V. [GK], B. No: 2014/2293, 1/12/2016, § 53.

derece mahkemelerinin, sonrasında ise Anayasa Mahkemesinin rolü bulunduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla temel hak ve özgürlüklerin ilk elden kamu makamları ve derece mahkemeleri tarafından korunması gerekir. Belli bir meselede bu merciler tarafından Anayasa'ya uygun korumanın sağlanmadığının ileri sürülmesi hâlinde bireysel başvuru yapılabilir. Bu durumda Anayasa Mahkemesi, o meseleye ilişkin olarak Anayasa'yı yorumlar ve bir karar verir. Bundan sonra kamu makamları ve derece mahkemelerinin aynı meseleye ilişkin uygulamalarını bu yorum çerçevesinde gerçekleştirmeleri beklenir. Aksi durum, aynı meseleye ilişkin tüm uyuşmazlıkların Anayasa Mahkemesi önüne taşınması sonucunu doğurur. Bu şekilde işleyen bir bireysel başvuru yolunun sürdürülebilmesi ise imkânsızdır. Söz konusu yolun işlerliğini devam ettirmesinde Mahkemenin Anayasa'yı yorumlaması kritik öneme sahiptir. Bu işlevini en iyi şekilde yerine getirebilmesi ise -her bir başvuruda adaleti sağlamaktan ziyade- Mahkemenin daha önce Anayasa'yı yorumlamadığı meselelere odaklanmasına bağlıdır."

Bütün bu görüşler bireysel başvuruya ilişkin ihlal kararlarının objektif etkisinin ne olması gerektiği ya da olabileceği konusundaki belirsizlikten kaynaklanmaktadır. Tüm bu tartışmalar neticesinde şu sorular akla gelebilir: İhlal kararıyla sonuçlanan bir başvurudaki somut mesele ile kararın içeriğindeki genel ilkeler birbirinden ayrılabilir mi? Ayrılabilirse genel ilkelerin benzer bir olaya uygulanabilmesi, derece mahkemelerinin kararın gerekçesiyle bağlı olmasından mı, yoksa başvuru sahibinin neredeyse aynı olan somut koşullarından mı kaynaklanmaktadır? Ya da iki unsurun birleşmesi mi gerekir⁶³?

Öncelikle Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru uygulamasında Anayasa'yı yorumlama konusunda tekel olup olmadığının belirlenmesi gerekir. Anayasa Mahkemesinin yorum tekeline sahip olduğu görüşünün pozitif bir dayanağı bulunmamaktadır. Anayasa, Anayasa Mahkemesini yorum yetkisine sahip organlardan sadece birisi olarak görmektedir. Üstelik bu yetki özel değil genel bir yetkidir⁶⁴. Öte yandan Anayasa Mahkemesinin yorum tekeline sahip olduğu görüşü, bireysel başvurunun ikincillik ilkesi uyarınca da sorgulanmalıdır. Zira temel hak ve özgürlüklerin korunmasında öncelikle kamu makamları ve

⁶³ Göztepe Çelebi, E. (2016). ss. 98-99.

⁶⁴ Arslan, Z. (2008). s. 61. Ayrıca Anayasa Mahkemesinin yorum tekeline ilişkin geniş açıklamalar için bkz. a.g.e. s. 61 vd.

derece mahkemelerinin, sonrasında ise Anayasa Mahkemesinin rolü bulunmaktadır. Her ne kadar son sözü Anayasa Mahkemesi söylüyor gibi görünse de ilk elden koruma derece mahkemelerine aittir. Anayasa Mahkemesinin yorum tekeline sahip olduğu görüşüne getirilecek diğer bir eleştiri, derece mahkemelerinin Anayasa Mahkemesinin yaklaşımının aksine insan hakları bakımından çok daha genişletici bir yorum getirmesini engelleme ihtimalidir. Dworkin'in ifadesiyle hukuk yorumsal bir kavramdır ve derece mahkemelerinin özgürlükler lehine getireceği yorumun Anayasa Mahkemesinin yorum tekeli zırhıyla engellenmemesi gerekir.

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararlarının objektif etkisinin varlığına ilişkin görüşler esasen olanı değil olması gerekeni ifade etmiştir. Hatta Anayasa Mahkemesi de bu konuda "...Anayasa Mahkemesi, o meseleye ilişkin olarak Anayasa'yı yorumlar ve bir karar verir. Bundan sonra kamu makamları ve derece mahkemelerinin aynı meseleye ilişkin uygulamalarını bu yorum çerçevesinde gerçekleştirmeleri beklenir." ifadesiyle bir zorunluluktan değil beklentiden söz etmiştir⁶⁵. Uygulamada da bir muhalefet partisi milletvekili tarafından diğer muhalefet partisi milletvekili hakkında verilen ihlal kararı emsal gösterilerek tahliye talebinde bulunulması üzerine derece mahkemeleri ihlal kararlarının objektif etkisinin yasal dayanağı olmadığı gerekçesiyle talebi reddetmiştir. Talebin reddi üzerine yapılan bireysel başvuruda Anayasa Mahkemesi, objektif etki tartışmasına girmeden başvuruyu kendi içinde değerlendirmiş ve ihlal kararı vermiştir. Eğer objektif etkiye ilişkin pozitif dayanak olsaydı Anayasa Mahkemesi, bir muhalefet partili vekil hakkında verdiği karara atıf yapmakla yetinip diğer muhalefet partili vekil hakkında ihlal kararı verebilirdi. Sonuç olarak Anayasa Mahkemesi uygulaması da objektif etkinin pozitif dayanağının olmadığını göstermektedir⁶⁶.

⁶⁵ Bu beklenti, bireysel başvuru kurumunun niteliğinden kaynaklanan objektif bir beklentidir.

⁶⁶ Esasen objektif etki için niteliğinden kaynaklanan bir beklentidir. Bunun hukuki dayanağı zaten olamaz. Burada objektif etkiden, bireysel başvuru kararlarının somut olaya benzer olaylar dışındaki diğer olaylarda da "bağlayıcı" olduğunu anlayanlar bakımından bir hukuki dayanak aranabilir. Üstelik buradaki objektif etkinin pozitif dayanağı meselesi sadece Anayasa Mahkemesi kararları bakımından değil Yargıtay ve Danıştay içtihatları bakımından da vardır. Zira her iki yüksek yargı organı içtihatlarının da somut olay dışında bağlayıcılığı yoktur. Bununla birlikte ilk derece mahkemelerinden içtihadı uymaları beklenir.

Bireysel başvuru kararlarının objektif etkisinin pozitif dayanağının olmaması, ihlal kararlarının benzer konularda dikkate alınmayacağı anlama gelmez. Üstelik objektif etkiye ilişkin pozitif düzenleme yapılmaması, Anayasa Mahkemesinin yorum tekeline ilişkin pozitif bir düzenleme olmadığı gerçeğiyle birlikte düşünüldüğünde bilinçli ve tutarlı bir tavır olduğu söylenebilir. Temel hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi için Anayasa Mahkemesi ile diğer mahkemeler arasında hiyerarşiden değil iş birliğinden söz etmek gerekir⁶⁷. Belirtilen iş birliğinin tesisi, temel hak ve özgürlüklere ilişkin ilk elden koruma yetkisini haiz derece mahkemelerinin Anayasa Mahkemesinin ötesinde özgürlükler lehine yorum getirmesini engelleyecek kanuni düzenlemenin bulunmamasına ve derece mahkemelerinin de Anayasa Mahkemesi tarafından belirlenen ilkelere saygı duymasına bağlıdır. Neticede bu iş birliğinin hem temel hak ve özgürlüklerin daha iyi korunmasına hem de Türk yargısının AIHM nezdindeki itibarına müspet yansımaları olacaktır. Şu hâlde Anayasa Mahkemesi tarafından verilen ihlal kararlarının benzer olaylara etkisi bakımından *açıklayıcı, yol gösterici ve ışık tutucu*⁶⁸ olduğu söylenebilir.

Anayasa Mahkemesi tarafından verilen ihlal kararlarının diğer yargı makamları tarafından benzer uyuşmazlıklarda dikkate alınması, Anayasa Mahkemesinin iş yükü altında ezilmemesi ve başvuruları makul sürede karara bağlaması açısından da son derece mühimdir. Aynı meseleye ilişkin tüm uyuşmazlıkların Anayasa Mahkemesi önüne taşınması bireysel başvuru yolunun sürdürülebilirliğini imkânsız kılacaktır. Anayasa Mahkemesinin nitelikli inceleme yapmaya devam etmesi her bir başvuruda adaleti sağlamaktan ziyade, daha önce Anayasa'ya yorumlamadığı meselelere odaklanmasına bağlıdır.

Anayasa Mahkemesinin ihlal kararlarının objektif etkisine ilişkin kanuni dayanak bulunmasa da sistemin işlerliğini korumak adına bazı tedbirler alındığı görülmektedir. Anayasa Mahkemesi kararlarının objektif etkisinin artırılması ve iş yükünün azaltılması amacıyla AIHM'deki uygulamadan da esinlenilerek Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 75. maddesinde pilot karar usulü düzenlenmiştir⁶⁹. Pilot

⁶⁷ Göztepe Çelebi, E. (2016). s. 101.

⁶⁸ Döner bu açıklamayı, Anayasa Mahkemesinin norm denetimine ilişkin vermiş olduğu karar gerekçelerinin bağlayıcılığı konusunda yapmıştır. Bkz. Döner, A. (2008). s. 220.

⁶⁹ İçtüzük'ün 75. maddesi şöyledir: "Bölümler, bir başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklandığını ve bu sorunun başka başvurulara da yol açtığını tespit etmeleri ya da bu durumun yeni başvurulara yol açacağını öngörmeleri hâlinde, pilot karar usulünü uygulayabilirler. Bu usulde, konuya ilişkin

karar uygulamasının düzenlenişi itibarıyla sınırlı olduğu görülmektedir. Bu usulün uygulanabilmesi için yaygın ve yapısal bir sorunun tespit edilmesi gerekir. Dolayısıyla pilot karar uygulaması ihlal kararlarının objektif etkisine müspet katkıda bulunsa da hem öğretinin hem de Anayasa Mahkemesinin beklentisini tam anlamıyla karşılayacak durumda değildir. Nitekim Anayasa Mahkemesi uygulamasında pilot karar usulünün işletildiği sadece iki kararın bulunması da bu görüşü desteklemektedir⁷⁰.

Anayasa Mahkemesinin ihlal kararlarının objektif etkisinin oluşması ve temel hak ve özgürlüklere ilişkin içtihatların ülke düzeyinde uygulanabilirliğinin sağlanması amacıyla atılmış en önemli adım, Hâkimler ve Savcılar Kurulunun (HSK) “Hâkim ve savcıların derece yükselmesi esaslarına ilişkin ilke kararına” eklenen 6/j kuralıdır⁷¹. Kuralda “*Hâkim ve savcıların, Yargı bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı ilkeleri temelinde; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesince yapılan incelemelerde ihlal kararına sebebiyet verip vermedikleri, neden oldukları ihlalin niteliği ve ağırlığı ile ilgililerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Anayasa ile teminat altına alınan hakların korunması konusundaki gayretleri göz önünde bulundurularak yükselmeye layık olup olmadıklarına karar verilir.*” düzenlemesine yer verilmiştir. Kuralda Anayasa Mahkemesi veya AİHM nezdinde ihlale sebebiyet vermeleri derece yükselmesinde menfi ölçüt olarak belirlenmişken temel hak ve özgürlüklerin korunmasında gösterecekleri gayret müspet ölçüt olarak düzenlenmiştir. Yükselme esasları arasında yer alan, AİHM nezdinde ihlale sebebiyet verme ölçütü HSK’nın da derece mahkemesinde görev yapan hâkim ve savcılardan Anayasa Mahkemesinin yorumunun üstünde özgürlükler lehine yorum geliştirmelerini beklediğinin göstergesidir.

Bölüm tarafından pilot bir karar verilir. Benzer nitelikteki başvurular idari mercilerce bu ilkeler çerçevesinde çözümlenir; çözümlenmediği takdirde Mahkeme tarafından topluca görülerek karara bağlanır.”

⁷⁰ Her ne kadar Anayasa Mahkemesi öğretilerinde pilot karar usulünü işletmediği gerekçesiyle eleştirilse de yakın tarihli iki kararla pilot karar usulünün işletildiği gözlenmektedir. *Eleştiriler için bkz. Şirin, T. (2015). Anayasa Kararları Işığında Bireysel Başvuru Hakkı*, İstanbul: On İki Levha Yay., s. 247. *Pilot karar örnekleri için bkz. Y.T. [GK], B. No: 2016/22418, 30/5/2019; Hamit Yakut [GK], B. No: 2014/6548, 10/6/2021.*

⁷¹ Hâkimler ve Savcılar Kurulunun 5/4/2017 tarihli ve 675/1 sayılı Hâkim ve Savcılarının Derece Yükselmesi Esaslarına İlişkin İlke Kararı, <https://www.hsk.gov.tr/EkLentiler/Dosyalar/60e307a2-5679-46ea-841d-cf4c51f567b7.pdf>/ (Erişim Tarihi: 15/9/2021).

Anayasa Mahkemesi kararlarının objektif etkisinin ve temel hak ve özgürlüklerin korunmasına ilişkin farkındalığın artırılması amacıyla Danıştay bünyesinde de İnsan Hakları Komisyonu kurulmuştur⁷². Komisyon nezdinde her daireden görevlendirilen tetkik hâkimleri tarafından görev yaptıkları dairenin konularıyla ilgili AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararları incelenmekte ve sonuçlar bir rapor hâlinde sunulmaktadır. AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararlarının takibi neticesinde benzer konularda farkındalık oluşmakta ve kararların objektif etkisi sağlanmaktadır.

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kapsamında verdiği ihlal kararlarının objektif etkisi hakkında yapılan tüm bu teorik açıklamaların somutlaşması için idari yargı uygulamasının incelenmesi gerekir.

Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulunun (VDDK) bir kararında Anayasa Mahkemesinin ihlal kararının etkileri tartışılmıştır. Karara konu olayda, davacı banka tarafından, çalışanlarına çeşitli menfaatler sağlamak üzere kurulmuş olan F1 Bankası Anonim Şirketi Mensupları Munzam Sosyal Güvenlik ve Yardımlaşma Sandığı Vakfına ödenen banka katılım payları üzerinden gelir vergisi kesintisi yapılmadığından bahisle 2008 yılının Ocak ila Aralık dönemleri için salınan vergi ziyai cezalı gelir (stopaj) ve damga vergisinin kaldırılması talep edilmiştir. Vergi Mahkemesi, vergiyi doğuran olayın gerçekleşmediği ve dava konusu işlemin verginin kanuniliği ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle talebin kabulüne karar vermiştir. Danıştay Dördüncü Dairesi anılan kararı bozmuştur. Davacı banka tarafından yapılan karar düzeltme istemi aşamasında, davacı banka tarafından aynı konuda başka bir şubesi lehine verilen ihlal kararı dosya münderecatına eklenmiştir. Danıştay Dördüncü Dairesi sunulan ihlal kararının daire kararını değiştirmeyi gerektirecek bir yönü olmadığını belirterek karar düzeltme talebinin reddine karar vermiştir.

İlk derece mahkemesi, kararında ısrar etmiş ve bireysel başvuru kararlarının etkilerine ilişkin ek gerekçe eklemiştir. Mahkemenin ek gerekçesinde; bireysel başvuru hakkının anayasal nitelikte olduğu,

⁷² İnsan Hakları Komisyonu, Başkanlık makamının 28/11/2013 tarihli olurları ile yürürlüğe giren "Danıştay Başkanlığı İnsan Hakları Komisyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yönerge" uyarınca kurulmuş, 06/03/2020 tarihli ve 31060 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan içtüzük değişikliği ile Komisyonun çalışma usulü İçtüzük'ün 34/B maddesinde düzenlenmiştir. İçtüzük'te yer verilmek suretiyle Komisyonun devamlılığı ve kurumsallaşması hedeflenmiştir.

bireysel başvuruya ilişkin kararların herkes için bağlayıcı etkiye (erga omnes) sahip olduğunun özel bir biçimde ifade edilmemişse de yargı organlarını bağladığının açıkça ifade edildiği, bu bağlamda bireysel başvuruda verilen ihlal kararlarının mahkemeler için yol gösterici nitelikte olduğu, Anayasa Mahkemesince verilen ihlal kararlarının aynı konuda derdest durumda bulunan ilk derece dosyaları için emsal alınması gerektiği, aksi yaklaşımda Anayasa'nın üstünlüğü, Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı ilkelerinin bir anlam ifade etmeyeceği, verilen ihlal kararlarının dikkate alınmaması hâlinde aynı konuda yeni başvuruların olacağı ve benzer ihlal kararlarının verileceği, diğer yandan ilk ve üst derece yargı yerlerinin Anayasa Mahkemesince verilen ihlal kararlarını tanımaması ve uygulamaya esas almamasının AİHM'in bireysel başvuru yolunu "etkisiz iç hukuk yolu" olarak kabul etmesine de neden olabileceği, bireysel başvuru yolunu hukukumuzda kazandıran anayasal düzenlemelerin gerekçesi incelendiğinde anayasa yapıcının amacının bu olmadığı görüldüğü, aynı hukuki sebeple davacı bankanın başka bir şubesi adına yapılan tarhiyat hakkında verilen ihlal kararının bakılan uyuşmazlıkta da uygulanması gerektiği belirtilmiştir⁷³.

Israr kararı davalı kurum tarafından temyiz edilmiştir. Temyiz incelemesi yapan VDDK "*Bireysel başvuru üzerine Anayasa Mahkemesince hak ihlalinin bulunduğu belirtilerek yeniden yargılama yapılmasına karar verilmesi durumunda bu karara uyulması zorunlu olmakla birlikte, diğer davalarda ihlal kararına uyulmasını zorunlu kılan yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, Anayasa'da güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerden birinin ihlal edildiğini tespit eden hak ihlali kararlarının tarafları, konusu ve sebepleri aynı olan diğer davalarda göz önünde bulundurulmaması, Anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı kuralını da içeren ve Anayasanın 2'nci maddesinde yer verilen Hukuk Devleti ilkesi ile evrensel hukuk kurallarına aykırılık teşkil edecektir.*" gerekçesiyle davacı bankanın bir şubesi hakkında verilen ihlal kararının dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir⁷⁴. Görüldüğü üzere Anayasa Mahkemesinin ihlal kararı uygulamada dikkate alınmış ve benzer uyuşmazlıkta objektif etki doğurmuştur. Bu karar ihlal kararlarının objektif etkisinin belirtildiği önemli bir karardır.

⁷³ Ankara 3. Vergi Mahkemesinin 14/9/2015 tarihli ve E.2015/1468, K.2015/1830 sayılı kararı.

⁷⁴ Danıştay VDDK'nın 20/1/2016 tarihli ve E.2016/23, K.2016/60 sayılı kararı.

Yine Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu tarafından yakın tarihte verilen bir başka kararda da ihlal kararlarının objektif etkisi ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu kararda:

“bireysel başvuru yolunun uygulandığı bir hukuk sisteminde bireysel başvuru mercii tarafından bir temel hak ve özgürlüğün ihlal edildiği tespit edildiğinde, yeni ihlallerin önlenmesi için aynı ya da benzer maddi olaylara ilişkin uyuşmazlıkların konu olduğu derdest yargılamalarda ihlal kararında değinilen ilkeler ışığında yargılama süreçlerinin sonuçlandırılması, yargı mercilerinin yukarıda anlatılan görevlerinin bir gereğidir. Bireysel başvuru kararlarının bu objektif etkisinin aynı ya da benzer maddi olayların konu olduğu uyuşmazlıklarda ihmal edilmesi, bu uyuşmazlıkların konu olduğu yargılama süreçleri sonucunda verilen kararların da bireysel başvuru mercilerinin önüne taşınmasına ve bu başvuruların da ihlal kararıyla sonuçlanmasına neden olacaktır. Bu durum temel hak ve özgürlükleri korumak konusunda öncelikle görev yapan yargı mercilerinin anılan göreviyle bağdaşmadığı gibi, temel hak ve özgürlükleri korumada Anayasa ve AİHS’yi referans alarak bu metinlerde öngörülen temel hak ve özgürlükleri korumadaki en genel standartlar temelinde görev icra eden Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesini temel hak ve özgürlüklerin korunmasında bireysel başvuru sisteminin öngörülme amacıyla bağdaşmayacak bir biçimde ön plana taşıyacak ve bireysel başvuru yolundan önce tüketilmesi gereken hukuk yollarında yargısal görev icra eden mercilerin itibarının ve güvenilirliğinin sarsılmasına neden olabilecektir. Ayrıca bu tutumun hukuk güvenliği ve hukukun üstünlüğü ilkesi ile bağdaşmayacağı da izahtan varestedir. Dolayısıyla derece mahkemeleri, bireysel başvuru kararlarının objektif etkisi uyarınca ve bu kararlarda değinilen ilkeler ışığında, aynı ya da benzer maddi sebeplere dayalı uyuşmazlıklarda uygulanan usul kurallarını temel hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla hizmet eder şekilde geniş yorumlayarak bu uyuşmazlıkları sonuçlandırmalıdır.

Temyiz incelemesine konu ısrar kararının dayandığı yargılama sürecinde cezalı tarhiyatın hukuka uygun olduğu yönündeki Danıştay Üçüncü Dairesinin bozma kararına uyarak davayı reddeden vergi mahkemesi kararının Danıştay Yedinci Dairesi tarafından istisna uygulaması şartlarının ihlalinden davacının sorumlu tutulamayacağı gerekçesiyle bozulduğu görülmektedir. Vergi mahkemesinin ise bozma

kararına uyarak verilen kararın ancak bozma kararına uygunluk yönünden incelenebileceğini belirterek ilk kararında ısrar ettiği anlaşılmaktadır. Yedinci Dairenin bozma kararı ile temyiz istemine konu ısrar kararının verildiği tarihten sonra dava konusu olayla aynı maddi sebebe dayanarak yapılan bir tarhiyat nedeniyle Anayasa Mahkemesinin yukarıda ayrıntısına değinilen Bilnam İşletmecilik ve Ticaret A.Ş. kararıyla [B. No:2016/3675, 03/11/2020] başvuru konusunun mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verildiği görülmektedir.

Yargılama sürecinde vergi mahkemesince uyuşmazlığın esasına ilişkin bozma kararına uyarak davayı reddetmesinden davalı idare lehine bir usuli kazanılmış hak oluşturduğu ve bu bağlamda ısrar kararında da ifade edildiği üzere temyiz incelemesinin ancak bozma kararına uygunlukla sınırlı olarak yapılması gerektiği ileri sürülebilirse de benzer bir uyuşmazlıkta Anayasa Mahkemesinin bir ihlal kararı verdiği, ayrıca 2577 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (4) numaralı fıkrasında yer alan kurala temel hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla istisna getirilebileceğinin açık olduğu ve Kurulumuzun hali hazırda istikrar bulmuş uygulamasının da bu yönde olduğu gözetildiğinde mevcut yargılamada salt bozma kararına uyulmuş olmasından hareketle usuli kazanılmış hakkın varlığından söz edilemeyeceği tartışmasızdır."

gereğesiyle davacının temyiz istemi kabul edilerek Vergi Mahkemesinin ısrar kararı bozulmuştur⁷⁵.

Öğretide ihlal kararlarının devlete; bir ihlalin sonlandırılması, ihlalden önceki duruma dönülmesi ve benzer nitelikteki ihlalleri önleme şeklinde üç farklı yükümlülük getirdiği belirtilmiştir⁷⁶. Bu yükümlülükler; yasama organı tarafından mevzuat değişikliği, yürütme organı açısından işlem ve eylemlerinde değişikliğe gitme, yargı organları bakımından ise içtihat değişikliğine gidilmesi anlamına gelmektedir⁷⁷. İdari yargı uygulamasında öğretinin belirtilen beklentisinin karşılandığı en güzel örnek, tazminat talebinin tamamının veya bir kısmının reddedilmesi durumunda hükmedilen nispi vekâlet ücreti konusudur.

⁷⁵ Danıştay VDDK'nın 19/01/2022 tarihli ve E.2020/853, K.2022/17 sayılı kararı.

⁷⁶ Karan, U. (2017). *Bireysel Başvuru Kararlarının İcrası: Eski Alışkanlıklar, Yeni Sorunlar*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi, s. 12.

⁷⁷ Şeker, G. (2021). "Anayasa Mahkemesinin Zorunlu Aşıya İlişkin Bireysel Başvuru Kararlarının Objektif Etkisinin İdare Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 29, S. 1, s. 672.

Anayasa Mahkemesi, bir kararında başvuruçunun ödemeye mahkûm edildiği nispi vekâlet ücretinin mahkemeye erişim hakkını ihlal ettiğini şu gerekçelerle belirtmiştir: *“Başvuruçunun maddi durumunun elverişsiz olması nedeniyle lehine adli yardım kararı verildiği, ayrıca dava açıldığı sırada ıslah imkânının olmaması nedeniyle hak kaybına uğramamak amacıyla talebini yüksek tuttuğu, bilirkişi raporlarının tamamlanmasından sonra fazlaya ilişkin taleplerinden feragat etmesine rağmen bunun mahkemece kabul edilmediği ve hak kazandığı tazminatın yaklaşık 3/4’ünü vekâlet ücreti adı altında davalı idareye geri ödemek zorunda bırakıldığı ve açılan tazminat davasının bu şekilde başvuruçuyu açısından anlamsız hale geldiği dikkate alındığında yapılan müdahalenin ölçülü olduğu söylenemez⁷⁸.”* Anayasa Mahkemesi kararının gerekçesinde, davanın açıldığı tarih itibarıyla ıslah imkânının olmadığı özellikle vurgulanmıştır. Diğer bir ifadeyle bu gerekçe kısmen kabul, kısmen ret kararları için koruma sağlayıp talebin tamamının reddini kapsama almamıştır. Danıştay ise uygulamada Anayasa Mahkemesinin bu yorumunu özgürlükler lehine geliştirerek davanın tamamının reddi hâlinde de maktu vekâlet ücretine karar verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Danıştayın maktu vekâlet ücretine ilişkin gerekçesi şu şekildedir: *“Maddi tazminat talebiyle açılan davalarda, davanın tümünden reddi veya kısmen kabul ile kısmen reddi durumunda kabul edilen tazminat miktarının önemli kısmının vekâlet ücreti olarak davalı idareye ödenmesi, açılan tazminat davasını davacı açısından anlamsız hale getirmekte, bazı olaylarda ise, davacının dava açılmadan önceki durumundan daha kötü bir duruma girmesine neden olmakta, bu durum, gerek Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararlarında gerekse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında mahkemeye erişim hakkının ihlali olarak değerlendirilmektedir. Tümünden ret ya da kısmen kabul, kısmen ret ile sonuçlanan maddi tazminat davalarında, taraflar lehine hükmedilecek vekâlet ücretinin, kişilerin hak arama özgürlüğü kapsamındaki mahkemeye erişim hakkını ihlal etmeden ne şekilde hesaplanacağı konusunda Tarifenin 10. maddesinin 2. ve 3. fıkralarına paralel bir düzenlemeye yer verilmemiş olması nedeniyle, reddedilen maddi tazminata yönelik vekâlet ücretinin Tarifenin üçüncü kısmına göre belirleneceğine ilişkin Tarife hükmünün ihmâl edilmesi, hakkaniyete daha uygun olacaktır⁷⁹.”*

⁷⁸ Özkan Şen, B. No: 2012/791, 7/11/2013, § 66.

⁷⁹ Danıştay Onuncu Dairesinin birçok kararı arasından bkz. Danıştay Onuncu Dairesinin 26/5/2021 tarihli ve E.2016/2130, K.2021/2679 sayılı kararı ile 21/10/2020 tarihli ve E.2016/14028, K.2020/4071 sayılı kararı.

Danıştay kararının gerekçesinde görüldüğü üzere kişilerin mahkemeye erişim hakkına halel gelmemesi adına Avukatlık Asgari Ücret Tarifesinin (AAÜT) vekâlet ücretinin nispi olarak belirleneceği hükmü ihmal edilmiştir. Sevindirici olan husus, Danıştayın ısrarlı içtihadı neticesinde 2020 yılından itibaren⁸⁰ maddi tazminat isteminin tamamının reddi hâlinde maktu vekâlet ücretine hükmedileceğine AAÜT'de de yer verilmiş olmasıdır. Somut durumda öğretinin beklentisi kapsamında Danıştay, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararı neticesinde içtihadını değiştirmiş; ihlale sebep veren hukuki dayanak (AAÜT) da muhatabı tarafından değiştirilmiştir.

İdari yargı uygulamasında Anayasa Mahkemesi kararlarının takip edildiği ve objektif etki kapsamında benzer uyuşmazlıklara dikkatle uygulandığı görülmektedir. Örneğin, Anayasa Mahkemesi ihtirazi kayıtla verilen düzeltme beyannameleri üzerinden yapılan vergi tarhiyatlarına ve cezalarına karşı açılan davaların esası incelenmeden reddedilmesi nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiğini karara bağlamıştır⁸¹. Danıştay Vergi Daireleri anılan karar uyarınca vergi dairelerinin müeyyideli yazıları üzerine ihtirazi kayıtla verilen düzeltme beyannamelerine istinaden tahakkuk ettirilen vergi ve kesilen cezalara karşı açılan davaların esasının incelenmesi ve işin esası incelenirken de gerçek durumun somut olarak ortaya konması gerektiğini belirtmiştir⁸². Öte yandan Danıştay, idarenin müeyyideli yazısı olmaksızın süresinden sonra ihtirazi kayıtla verilen beyannamelerin iptali istemiyle açılan davada da Anayasa Mahkemesi kararına atıf yaparak somut olayın Anayasa Mahkemesinin ihlal kararından farklı olduğunu belirtmek suretiyle davanın esasını inceleyen ilk derece mahkemesinin kararını bozmuştur⁸³.

Anayasa Mahkemesinin ihlal kararının Danıştay tarafından benzer olaylara uygulandığı bir başka örnekte Anayasa Mahkemesi, "ÇED

⁸⁰ 2/1/2020 tarihli ve 30996 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan AAÜT'nin 13. maddesinin 4. fıkrasında "Maddi tazminat istemli davaların tamamının reddi durumunda avukatlık ücreti, bu Tarifenin ikinci kısmının ikinci bölümüne göre hükmolunur." kuralına yer verilmiştir. Aynı tarihte tarifenin anılan maddesinin 3. fıkrasında, "Maddi tazminat istemli davanın kısmen reddi durumunda, karşı taraf vekili yararına bu Tarifenin üçüncü kısmına göre hükmedilecek ücret, davacı vekili lehine belirlenen ücreti geçemez." kuralına ilk kez yer verilmiştir.

⁸¹ *Arbay Petrol Gıda Turizm Taşımacılık Sanayi Ticaret Ltd. Şti. ve Arbay Turizm Taşımacılık İthalat İhracat İnşaat ve Organizasyon Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.* [GK], B. No: 2015/15100, 27/2/2019.

⁸² Danıştay Dokuzuncu Dairesinin 8/6/2021 tarihli ve E.2020/70, K.2021/3703 sayılı kararı.

⁸³ Danıştay Dördüncü Dairesinin 24/6/2021 tarihli ve E.2016/6555, K.2021/3565 sayılı kararı.

gerekli değildir” kararının iptali istemiyle açılan davada menfaatlerinin ihlal edilmediği yolundaki kararın başvuru sahiplerinin mahkemeye erişim haklarını ihlal ettiğini belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi ihlal kararı gerekçesinde, proje sahasında mülkü olmayanların hiçbir durumda dava açamayacaklarını oysa projeden etkilenme potansiyeli olan kişilerin de dava açabilmeleri gerektiğini belirtmiştir⁸⁴. Danıştay Altıncı Dairesi benzer uyuşmazlıkta, Anayasa Mahkemesinin anılan kararına atıfta bulunarak projeden etkilenme potansiyeli olan Bergama ilçesinde ikamet eden ya da taşınmaz bulunanların dava açma ehliyetlerinin olduğu sonucuna varmıştır⁸⁵. Danıştay Altıncı Dairesinin kararına konu bir başka olayda dava, HES projesi hakkında verilen “ÇED gerekli değildir” kararının iptali istemiyle açılmıştır. İlk derece mahkemesi davanın süre aşımı nedeniyle reddine karar vermiştir. Danıştay Altıncı Dairesi, Anayasa Mahkemesinin benzer konuda “ÇED olumlu kararının yöre halkına yapılacak bildirim halkın haberdar olmasını sağlayacak şekilde yapılması gerektiği, buna rağmen dava açma süresinin şehir merkezinde yapılan ilanlardan itibaren başlatılmasının mahkemeye erişim hakkına yapılan müdahaleyi ölçüsüz kılacağı” gerekçesiyle verdiği karara⁸⁶ atıf yaparak ilk derece mahkemesi kararını bozmuştur⁸⁷.

Anayasa Mahkemesinin ihlal kararının Danıştay tarafından benzer olaylara uygulandığı diğer bir örnekte, kapalı cezaevinde çıkan yangında yakınlarının ölümünde gerekli önlemleri almayan idarenin hizmetinin kusurlu olduğundan bahisle açılan davada ilk derece mahkemesi kısmen kabul, kısmen ret kararı vermiştir. Danıştay temyiz aşamasında, ilk derece mahkemesi kararının kabule ilişkin kısmının bozulmasına karar vermiştir. Karar düzeltme aşamasında Danıştay Onuncu Dairesi, dava konusu olayda başka bir mahkûm yakını tarafından yapılan bireysel başvuru neticesinde Anayasa Mahkemesi tarafından yaşam hakkının ihlal edildiğine karar⁸⁸ verildiğini belirterek ilk derece mahkemesi kararının

⁸⁴ Kemal Çakır ve diğerleri [GK], B. No: 2016/13846, 5/3/2020.

⁸⁵ Danıştay Altıncı Dairesinin 23/6/2021 tarihli ve E.2021/965, K.2021/8784 sayılı kararı.

⁸⁶ Demirdöven Köyü Tüzel Kişiliği ve diğerleri, B. No: 2014/14359, 25/12/2018.

⁸⁷ Danıştay Altıncı Dairesinin 1/7/2021 tarihli ve E.2021/3708, K.2021/9221 sayılı kararı.

⁸⁸ Meral Eşkili, B. No: 2013/7586, 4/11/2015. Anayasa Mahkemesi kararının gerekçesinde “disiplin olaylarının sıklıkla yaşandığı C-15 koşuşundaki tutuklu ve hükümlülerin Ceza İnfaz Kurumunun güvenliğini tehlikeye sokabilecek eylemlerde bulunabileceklerine dair öngörülebilir belirtiler bulunmasına rağmen bu konuda gerekli tedbirlerin alınmadığı görülmektedir. Bu kapsamda Ceza İnfaz Kurumunda kullanılan eşyaların çabuk yanıcı ve zehirleyici özellikte olması, yangın ihtimaline karşı daha hızlı ve etkili müdahalede bulunulabilmesi için koşuşlarda yangını haber veren alarm sistemi, koridorlarda ise kamera sistemi bulunmaması, Kurumda bulunan yangın hortumunun

onanmasına karar vermiştir⁸⁹. Danıştay Onuncu Dairesinin kararına konu bir başka olayda, sahibi olduğu araca kaçak olduğundan bahisle el konulmasında idarenin hizmetinin kusurlu olduğu ileri sürülerek uğranılan zararın tazmini istemiyle açılan davada ilk derece mahkemesi, davanın süre aşımı yönünden reddine karar vermiştir. Danıştay Onuncu Dairesi, Anayasa Mahkemesinin benzer konuda “başvurucunun aracının müsadere edilmesiyle ortaya çıkan zararın tazmini istemiyle açılan dava hakkında, dava açma süresinin el koyma işlemi ile başlayacağına dair ilk derece mahkemesi kararının mevzuatın katı yorumlanmasından kaynaklandığı, zararın tam ve kesin olarak oluştuğu tarihten daha önceki bir tarih esas alınarak dava açma süresinin belirlenmesi neticesinde başvurucunun mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği” gerekçesiyle verdiği karara⁹⁰ atıf yaparak ilk derece mahkemesi kararını bozmuştur⁹¹.

Anayasa Mahkemesinin ihlal kararının Danıştay tarafından benzer olaylara uygulandığı son örnek, 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun kapsamında iki ayrı konuda vermiş olduğu ihlal kararlarının uygulamasıdır. Danıştayı içtihat değişikliğine götüren ilk konu 5233 sayılı Kanun kapsamında yapılan başvurularda, başvurucuların öznel durumlarının dikkate alınması gerekliliğidir. Anayasa Mahkemesi kararında, güvenlik kaygısına dayanılarak bir yerleşim yerinin kısmen boşaltılmış olması hâlinde 5233 sayılı Kanun kapsamında maddi zararların idarece ödenmesine yasal olanak bulunmadığı ilkesinin nesnel bir ölçüt olduğunu ancak bunun yanında kişilerin öznel durumlarının hakkaniyete uygun yargılama kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir⁹². Danıştay

da belirli aralıklarla yapılan yangın söndürme tatbikatlarına rağmen C-15 koşusuna ulaşabilecek uzunlukta olmaması ve somut olayın gerçekleşme koşulları birlikte değerlendirildiğinde yangının çıkmasının engellemesi, yangının ardından tutuklu ve hükümlülerin hızlı ve güvenli bir şekilde tahliyelerinin sağlanmasına yönelik gerekli tedbirlerin alınması ve yangına etkili şekilde müdahale edilebilmesine yarayacak uygun araçların sağlanması konusundaki eksikliklerin giderilmemesi nedeniyle ciddi ihmallerin bulunduğu ve bu ihmallerin basit bir dikkatsizliği veya değerlendirme hatasını aştığı anlaşılmıştır. Bu nedenle müteveffanın yaşamını korumak için gerekli önlemlerin alınmamasına ilişkin şikâyetlerin, başvurucu lehine hükmedilecek bir tazminatla giderilebilecek nitelikte olmadığı değerlendirilmiştir.” ifadelerine yer vererek idarenin hizmetinin kusurlu işletildiğine karar vermiştir. Bkz. Meral Eşkili, § 78.

⁸⁹ Danıştay Onuncu Dairesinin 22/1/2019 tarihli ve E.2016/1119, K.2019/793 sayılı kararı. Anılan Dairenin aynı olay kapsamında vermiş olduğu diğer karar için bkz. Danıştay Onuncu Dairesinin 24/6/2021 tarihli ve E.2016/14755, K.2021/3644 sayılı kararı.

⁹⁰ Şener Berçin, B. No: 2013/5516, 22/1/2015.

⁹¹ Danıştay Onuncu Dairesinin 14/11/2018 tarihli ve E.2017/1003, K.2018/3493 sayılı kararı.

⁹² Cahit Tekin, B. No: 2013/2744, 16/7/2014.

Onuncu Dairesi Anayasa Mahkemesinin bu kararından sonra yerleşim yerinin kısmen boşaltıldığı durumlarda davacıların öznel durumlarını değerlendirmiş ve kararlarına şu gerekçeyi eklemiştir: “5233 sayılı Kanun’un 2. maddesinin ikinci fıkrasının (d) bendinden anlaşıldığı üzere, terör olaylarına bağlı olarak güvenlik kaygıları nedeniyle (örneğin bu sebeple yerleşim yerinin terk edilmesi vb.) mal varlığına ulaşılammadan kaynaklanan zararların da tazmini öngörülmektedir. Bir terör olayı sonucu münferit olarak kendisi veya yakınları doğrudan zarar gören ya da bu şekilde gerçekleşen ölüm ve/veya yaralama olayları kendisi veya yakınlarına yönelen kimselerin, başta yaşam haklarından endişe ederek, güvenlik kaygısı duymaları doğaldır. Dolayısıyla, bu kapsamda oluşan zararların tazmini de anılan hükmün bir gereğidir. Bu durum, yukarıda belirtilen nesnel kriterin yanında, her davacı yönünden ayrıca öznel olarak da bir irdeleme yapılmasını gerekli kılmaktadır. Aksi bir değerlendirme, her bir davacının öznel durumundan kaynaklı olarak ileri sürdüğü hususların irdelenmemesi anlamına gelir ki, bu durum Anayasa’da öngörülen adil yargılanma ilkesine aykırılık teşkil eder⁹³.”

5233 sayılı Kanun kapsamında Danıştay içtihat değişikliğine götüren ikinci konu, terör olayları nedeniyle talep edilen manevi tazminat taleplerinin derece mahkemeleri tarafından anılan Kanun kapsamında olmadığı gerekçesiyle reddedilmesi hakkındadır. Anayasa Mahkemesi kararında, başvuruçuların manevi tazminat talebi hakkında idare hukukunun genel hükümleri kapsamında inceleme yapılması gerekirken derece mahkemeleri tarafından manevi tazminat talebinin 5233 sayılı Kanun kapsamında olmadığı gerekçesiyle reddedilmesini mahkemeye erişim hakkının ihlali olarak kabul etmiştir⁹⁴. Danıştay Onuncu Dairesi Anayasa Mahkemesinin kararından sonra istikrarlı bir şekilde genel hükümler uyarınca manevi tazminat taleplerini değerlendirmiş ve kararlarına şu gerekçeyi eklemiştir: “Terör olayları nedeniyle meydana gelen ve sosyal risk ilkesi kapsamında bulunup 5233 sayılı Kanun uyarınca karşılanmayan ilgililerin ileri sürdükleri manevi zarara bağlı tazminat taleplerine ilişkin uyumsuzluklarda, idare hukukunun tazminata ilişkin ilke ve kuralları çerçevesinde 2577 sayılı Kanunun öngördüğü usullere tabi olarak manevi tazminat ödenip ödenmeyeceğine ilişkin yargısal incelemenin yapılması gerekmektedir⁹⁵.”

⁹³ Danıştay Onuncu Dairesinin 30/9/2020 tarihli ve E.2019/2846, K.2020/3388 sayılı kararı.

⁹⁴ Özden Sayar ve Deren Dilara Sayar, B. No: 2013/4022, 13/4/2016.

⁹⁵ Danıştay Onuncu Dairesinin 30/9/2020 tarihli ve E.2019/2965, K.2020/3387 sayılı kararı.

Ayrıca bireysel başvuru üzerine verilen kararların idari yargıda usul kurallarının yorumuna etkisi konusunda doktrinde, bireysel başvuru yolunun kabulü ile birlikte bireysel başvuru üzerine verilen Anayasa Mahkemesi kararlarının idari yargı kararları üzerinde gözle görülür derecede açık bir etkiye sahip olduğunun gözlemlenmekte olduğu ifade edilmektedir. Buna göre bireysel başvuru usulünün niteliği gereği, diğer mahkemeler ile Anayasa Mahkemesi arasında meydana gelebilecek çatışmanın -en azından çalışmanın konusu olan usul kuralları yönünden- ülkemizde idari yargı uygulamasında ortaya çıkmadığı; Danıştay, bölge idare, idare ve vergi mahkemelerinin Anayasa Mahkemesi kararlarının gereğinin hem özel hem de genel bağlamda yerine getirilmesi noktasında bir direnç sergilemediği görülmektedir. Nitekim incelenen usul kurallarına ilişkin yapılan başvurulara yönelik olarak ihlal ile birlikte yeniden yargılama yapılmasına karar verilen hâllerde, Anayasa Mahkemesi tarafından tespit edilen ihlal ve sonuçları, yapılan yeniden yargılamada idari yargı organları tarafından ortadan kaldırılmakta ve başkaca bir usul eksikliği de bulunmuyorsa uyuşmazlıkların esası incelenerek karara bağlanmaktadır. Çoğunlukla da bu giderimin mümkün olduğunca hızlı yerine getirilmesine özen gösterildiği tespit edilmiştir. Bu veriler, bireysel başvuru kararlarının idari yargı kararları üzerindeki doğrudan etkisini göstermektedir. Danıştayın söz konusu usul kurallarına ilişkin vermiş olduğu kararlarda, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru yolu kapsamında vermiş olduğu kararlara atıf yapması da bireysel başvuru üzerine verilen kararların idari yargı kararları üzerindeki dolaylı etkisini ortaya koymaktadır. Bu atıflar, kimi zaman Danıştayın yerleşik uygulamasında yer alan hukuki gerekçeyi kuvvetlendirmek için kullanılmış, kimi zaman da yeni hukuki yorumlara sebep olmuştur. İdari yargı mercilerinin bu tutumu, bireysel başvuru yolunun amacı ve işlevi bakımından da büyük önem taşımaktadır⁹⁶.

Tüm bu teorik açıklamalar ve uygulama örnekleri ışığında Anayasa Mahkemesi tarafından ihlal kararının benzer uyuşmazlıklara uygulanmaması durumunda, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararı vereceği gerçeği ve idari yargı uygulaması, ihlal kararlarının objektif etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla teoride belirtilen bireysel başvuru kararlarının objektif etkisine ilişkin beklentinin idari

⁹⁶ Atay, A. (2021). s. 196.

yargı uygulamasında büyük ölçüde karşılandığı söylenebilir. Kuşkusuz özgürlükler lehine yorum ilkesinin uygulamada hâlâ tam anlamıyla yer etmediği bilinen bir gerçek ise de Danıştayın Anayasa Mahkemesi ile olan iş birliği ilişkisi takdire ve dikkate değerdir.

SONUÇ

Bireysel başvuru, kamu gücü tarafından bireysel başvuru kapsamındaki haklarından biri ihlal edilen kişilerin bu ihlalin tespitini ve giderilmesini talep edecekleri özel, istisnai ve ikincil bir hak arama yoludur. Bireysel başvurunun kapsamını, Anayasa ve AİHS tarafından ortak koruma alanında yer alan temel hak ve özgürlükler oluşturmaktadır. Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru ilk olarak kabul edilebilirlik yönünden incelenir. Kabul edilebilir bulunan başvuruların esas incelemesine geçilir. Esas inceleme sonunda başvurucunun hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir. Anayasa Mahkemesince bireysel başvuru kapsamında bir temel hakkın ihlal edildiğine karar verildiğinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırıldığından söz edilebilmesi için temel kural mümkün olduğunca eski hâle getirmenin yani ihlalden önceki duruma dönülmesinin sağlanmasıdır. Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunduğu hâllerde yeniden yargılamaya, ayrıca aralarında tazminata hükmetme ve ihlalin kanun hükmünden kaynaklanması durumunda keyfiyetin takdiri için Türkiye Büyük Millet Meclisine çağrıda bulunulması dâhil olmak üzere çok farklı giderimlere karar verilebilir.

Anayasa'nın 153/1 maddesinde, Anayasa Mahkemesi kararlarının kesin olduğu belirtilmektedir. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararlarına karşı herhangi bir kanun yolu öngörülmediğinden şeklî anlamda, kararlarının uyulması zorunluluğu yönünden maddi anlamda kesin olduğu söylenebilir. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurulara ilişkin verdiği ihlal kararları Anayasa'nın 153. maddesi uyarınca bağlayıcıdır. Kararların bağlayıcı olması kesin hüküm etkisinin doğal sonucu olarak kararın gereklerinin yerine getirilmesini ifade etmektedir. Bireysel başvuru incelemesi neticesinde verilen ihlal kararlarının başvurucu ve ihlale sebebiyet veren kamu makamı yönünden bağlayıcılığı noktasında duraksama bulunmamaktadır. Bireysel başvuru kararlarında ortaya çıkan asıl sorun, ihlal kararının sadece başvurunun tarafı olan kişi ve kurumlar açısından mı bağlayıcı olduğu, yoksa benzer tüm davalarda da bu kararlara uyulması mı gerektiği konusudur.

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru incelemesi üzerine verdiği ihlal kararının ve gerekçesinin başvuru ve ihlale sebebiyet veren kamu makamu yönünden bağlayıcı olması, anılan kararın subjektif (*inter partes*) etkisinin sonucudur. Subjektif etkinin meydana gelebilmesi için ihlal kararının gereklerinin muhatapları tarafından gecikmeksizin yerine getirilmesi gerekir. Zira bu durum mahkemeye erişim hakkının gereğidir. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru üzerine verdiği ihlal kararlarının subjektif etkisi, anılan kararların hukuki sonuç doğurmasına bağlıdır. Bireysel başvuru kararları tebliğ edildiği anda hukuki sonuç doğurur. Bireysel başvuru neticesinde verilen ihlal kararının ve gerekçesinin subjektif etkisi yönünden idari yargı uygulamasında herhangi bir duraksama bulunmamaktadır. İdari yargı uygulamasında, Anayasa Mahkemesi tarafından verilen ihlal kararı sonrasında derece mahkemelerinin yeniden yargılama yaparak verdiği karar, ihlal kararının gereğinin yerine getirilip getirilmediği yönünden incelenir. Uygulamada, Anayasa Mahkemesi tarafından verilen ihlal kararının gerekçesi dikkate alınarak yeniden yargılama yapılır. Öte yandan uygulamada, yeniden yargılama sırasında ihlal kararının gerekleri yerine getirilirken uyuşmazlığın niteliğine göre ilgili hukuk dalının ilkelerine göre karar verilmektedir.

Bireysel başvuru kararlarının genel bağlayıcı niteliğe sahip olmasına, diğer bir ifadeyle sadece başvuran açısından değil benzer durumda olanlara da uygulanmasına objektif etki (*erga omnes*) denir. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurulara ilişkin hak ihlali kararının objektif bir etkisinin olup olmadığı tartışma konusudur. Öncelikle Anayasa Mahkemesinin yorum tekeli yetkisini haiz olduğu görüşüyle bireysel başvuru kararlarının objektif etkisinin varlığı düşüncesinin hatalı olduğu söylenebilir. Pozitif hukuk dayanağı olmadığı için de bu konuda ifade edilen görüşler esasen olanı değil olması gerekeni ifade etmiştir. Bireysel başvuru kararlarının objektif etkisinin pozitif dayanağının olmaması, ihlal kararlarının benzer konularda dikkate alınmayacağı anlama gelmez. Anayasa Mahkemesi tarafından verilen ihlal kararlarının benzer olaylara etkisi bakımından *açıklayıcı, yol gösterici ve ışık tutucu* olduğu söylenebilir. Anayasa Mahkemesi tarafından verilen ihlal kararlarının diğer yargı makamları tarafından benzer uyuşmazlıklarda dikkate alınması; en başta temel hak ve özgürlüklerin korunması, Anayasa Mahkemesinin iş yükü altında ezilmemesi ve başvuruları makul sürede karara bağlaması açısından da son derece mühimdir.

İdari yargı uygulamasında Anayasa Mahkemesi kararlarının takip edildiği ve objektif etki kapsamında benzer uyuşmazlıklara dikkatli bir biçimde uygulandığı görülmektedir. Anayasa Mahkemesi tarafından ihlal kararının benzer uyuşmazlıklara uygulanmaması durumunda Anayasa Mahkemesinin ihlal vereceği gerçeği ve idari yargı uygulaması, ihlal kararlarının objektif etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz (1996). *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz (1997). *Anayasa Yargısı*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- ANAYURT, Ömer (2018). *Anayasa Hukuku Genel Kısım*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- ARMAĞAN, Servet (1971). "Federal Almanya'da Anayasa Şikâyeti", *Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C.5, S.7, ss. 53-75.
- ARSLAN, Zühtü (2008). "Anayasa Mahkemesinin Yorum Tekeli Yargısal Üstünlük ve Demokrasi", *Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan - C. II (Anayasa Hukuku)*, Ankara: Yetkin Yayınları, ss. 59-89.
- ATAY, Abdullah (2021). *Bireysel Başvuru Kararlarının İdari Yargıda Usûl Kurallarının Yorumuna Etkisi*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- BİRTANE, Şermin (2019). *Etkili Bir Başvuru Yolu Olarak Bireysel Başvuru*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- ÇELEBİ GÖZTEPE, Ece (2016). "Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası Sorunu ile Kurumsallaşma İhtiyacı", *Anayasa Yargısı*, C. 33, ss. 93-118.
- DOĞRU, Osman, NALBANT, Atilla (2012). *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, Ankara: Yüksek Yargı Kurumlarını Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirmesi Ortak Projesi.
- DÖNER, Ayhan (2008). "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Gerekçelerinin Bağlayıcılığına İlişkin Bazı Sorunlar", *Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan - C. II (Anayasa Hukuku)*, Ankara: Yetkin Yayınları, ss. 215-233.
- DURAN, Lütfi (1984). "Türkiye'de Anayasa Yargısının İşlevi ve Konumu", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 17, S. 3, ss. 3-27.
- ERDOĞAN, Mustafa (2002). *Anayasa ve Özgürlük*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- GÖREN, Zafer (2015). *Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- GÖZLER, Kemal (2019). *Türk Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.
- GÖZTEPE, Ece (1998). *Anayasa Şikâyeti*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

- HAKYEMEZ, Yusuf Şevki (2008). “Anayasa Mahkemesi Karar Gerekçelerinin Bağlayıcılığı Sorunu”, *Prof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan - C. II (Anayasa Hukuku)*, Ankara: Yetkin Yayınları, ss. 365-398.
- İNCEOĞLU, Sibel (2007). *Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği*, Ankara: Avrupa Konseyi Yayını.
- İNCEOĞLU, Sibel (2017). *Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- İYİMAYA, Ahmet (2007). *Siyaset Hukuku Sorunları*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- KABOĞLU, İbrahim Özden (2007). *Anayasa Yargısı (Avrupa Modeli ve Türkiye)*, 4. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- KAHRAMAN, Mehmet, ŞAHİN, Muhammed (2019). “Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarının Yerine Getirilmesi”, *Anayasa Yargısı*, C. 36, S. 2, ss. 37-61.
- KANADOĞLU, Korkut (2015). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- KARAN, Ulaş (2017). *Bireysel Başvuru Kararlarının İcrası: Eski Alışkanlıklar, Yeni Sorunlar*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- KARAN, Ulaş (2018). *Öğretide ve Uygulamada Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası (Norm Denetimi ile Bireysel Başvuru Usulünde Verilen Kararlar Özelinde Bir İnceleme)*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- KURU, Baki (1983). *Medeni Usul Hukuku*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- PEKCANITEZ, Hakan, ATALAY, Oğuz, ÖZEKES, Muhammed (2019). *Medeni Usul Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- SABUNCU, Yavuz (1982). “Federal Almanya’da Anayasa Şikâyeti”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 37, S. 3-4, ss. 139-152.
- SAĞLAM, Fazıl (1996). “Yetki ve İşlev Bağlamında Anayasa Mahkemesi’nin Yasama, Yürütme ve Yargı ile İlişkisi”, *Anayasa Yargısı*, C. 13, ss. 43-76.
- ŞEKER, Gülseven (2021). “Anayasa Mahkemesinin Zorunlu Aşıya İlişkin Bireysel Başvuru Kararlarının Objektif Etkisinin İdare Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 29, S. 1, ss. 659-693.

- ŞİRİN, Tolga (2013). *Türkiye’de Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru), İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- ŞİRİN, Tolga (2015). *Anayasa Kararları Işığında Bireysel Başvuru Hakkı*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- TANÖR, Bülent, YÜZBAŞIOĞLU, Necmi (2018). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, 17. Bası, İstanbul: Beta Yayınevi.
- TEZİÇ, Erdoğan (1990). “Türkiye’de Siyasal Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü”, *Anayasa Yargısı*, C. 7, ss. 29-46.
- TUNÇ, Yaşar (2010). “Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı Konusuna Farklı Bakış”, *Terazi Hukuk Dergisi*, S. 47, ss. 29-40.
- YILDIRIM, Turan (1993). “Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı”, *Amme İdaresi Dergisi*, C. 26, S. 4, ss. 69-80.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

- Demopoulos ve Diğerleri/Türkiye*, B. No: 46113/99, 31.12.2010.
- Hasan Uzun/Türkiye*, B. No: 10755/13, 30.4.2013.
- Vučkoviç ve Diğerleri/Sırbistan*, B. No: 17443/11, 25.3.2014.

Anayasa Mahkemesi Kararları

- Ahmet Yıldırım*, B. No: 2012/144, 2.10.2013.
- Özkan Şen*, B. No: 2012/791, 7/11/2013.
- Savaş Çetinkaya*, B. No: 2012/1303, 21/11/2013.
- Kenan Yıldırım ve Turan Yıldırım*, B. No: 2013/711, 3/4/2014.
- Cahit Tekin*, B. No: 2013/2744, 16/7/2014.
- Şener Berçin*, B. No: 2013/5516, 22/1/2015.
- Meral Eşkili*, B. No: 2013/7586, 4/11/2015.
- Özden Sayar ve Deren Dilara Sayar*, B. No: 2013/4022, 13/4/2016.
- K.V. [GK]*, B. No: 2014/2293, 1/12/2016.

Ferda Yeşiltepe [GK], B. No: 2014/7621, 25/07/2017.

Gürkan Kaçar ve diğerleri, B. No: 2014/11855, 13/9/2017.

Bizim Fm Radyo Yayıncılığı ve Reklamcılık A.Ş. [GK], B. No: 2014/11028, 18/10/2017.

Şahin Alpay (2) [GK], B. No: 2018/3007, 15/3/2018.

Birleşik Metal İşçileri Sendikası, B. No: 2015/14862, 9/5/2018.

Mehmet Doğan, [GK], B. No: 2014/8875, 7.6.2018.

Demirdöven Köyü Tüzel Kişiliği ve diğerleri, B. No: 2014/14359, 25/12/2018.

Arbay Petrol Gıda Turizm Taşımacılık Sanayi Ticaret Ltd. Şti. ve Arbay Turizm Taşımacılık İthalat İhracat İnşaat ve Organizasyon Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. [GK], B. No: 2015/15100, 27/2/2019.

Ahmet Şimşek, B. No: 2016/14854, 6/3/2019.

Y.T. [GK], B. No: 2016/22418, 30/5/2019.

Burcu Özşahin ve diğerleri, B. No: 2015/3497, 4/7/2019.

Kemal Çakır ve diğerleri [GK], B. No: 2016/13846, 5/3/2020.

Bilnam İşletmecilik ve Ticaret A.Ş., B. No:2016/3675, 03/11/2020.

Kadri Enis Berberoğlu (3) [GK], B. No: 2020/32949, 21/1/2021.

Hamit Yakut [GK], B. No: 2014/6548, 10/6/2021.

Hüseyin Santalu, B. No: 2018/24701, 16/6/2021.

Danıştay Kararları

Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulunun 20/1/2016 tarihli ve E.2016/23, K.2016/60 sayılı kararı.

Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulunun 19/01/2022 tarihli ve E.2020/853, K.2022/17 sayılı kararı.

Danıştay Onuncu Dairesinin 22/3/2018 tarihli ve E.2018/878, K.2018/1225 sayılı kararı.

Danıştay Onuncu Dairesinin 14/11/2018 tarihli ve E.2017/1003, K.2018/3493 sayılı kararı.

Danıştay Onuncu Dairesinin 22/1/2019 tarihli ve E.2016/1119, K.2019/793 sayılı kararı.

Danıştay Onuncu Dairesinin 26/6/2019 tarihli ve E.2019/10359, K.2019/6510 sayılı kararı.

Danıştay Onuncu Dairesinin 1/7/2019 tarihli ve E.2015/294, K.2019/5203 sayılı kararı.

Danıştay Onuncu Dairesinin 30/9/2020 tarihli ve E.2019/2846, K.2020/3388 sayılı kararı.

Danıştay Onuncu Dairesinin 30/9/2020 tarihli ve E.2019/2965, K.2020/3387 sayılı kararı.

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 8/3/2021 tarihli ve E.2020/244, K.2021/429 sayılı kararı.

Danıştay Onuncu Dairesinin 23/3/2021 tarihli ve E.2021/400, K.2021/1287 sayılı kararı.

Danıştay Altıncı Dairesinin 25/5/2021 tarihli ve E.2021/1870, K.2021/6707 sayılı kararı.

Danıştay Onuncu Dairesinin 26/5/2021 tarihli ve E.2016/2130, K.2021/2679 sayılı kararı.

Danıştay Dokuzuncu Dairesinin 8/6/2021 tarihli ve E.2020/70, K.2021/3703 sayılı kararı.

Danıştay Onüçüncü Dairesinin 10/6/2021 tarihli ve E.2021/2123, K.2021/2172 sayılı kararı.

Danıştay Altıncı Dairesinin 23/6/2021 tarihli ve E.2021/965, K.2021/8784 sayılı kararı.

Danıştay Dördüncü Dairesinin 24/6/2021 tarihli ve E.2016/6555, K.2021/3565 sayılı kararı.

Danıştay Altıncı Dairesinin 1/7/2021 tarihli ve E.2021/3708, K.2021/9221 sayılı kararı.